

Toğrul
Nərimanbəyovun
rənglər dünyası

» səhifə 5

Dünyanın
qürub çağı

Məziyyə
Davudova

» səhifə 7

“Bu portal həm
də müəllimlərin
sosial şəbəkəsidir”

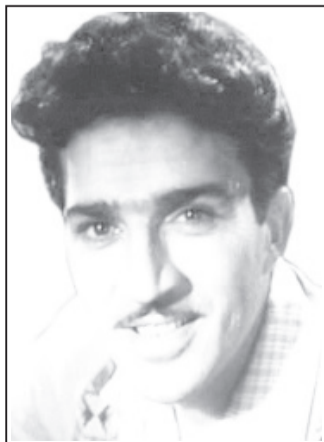
Afiqə
Batiyeva

» səhifə 12

Moskvada ikicildlik “Müasir Azərbaycan ədəbiyyatı” antologiyası nəşr olunub

» səhifə 3

Gündüz
Abbasov:
ekran, kətan
və qələm adamı

» səhifə 13

Rusiyada
Tarkanın
mahnılarına
qadağa

» səhifə 16

ANONS

Yazıçı Afaq Məsud daha
bir nüfuzlu mükafata
layiq görülüb

» səhifə 3

Londonda Paşa
Qəlinurun kitabı
çap olunub

» səhifə 3

Tofiq Hacıyevin
tapşırığı

» səhifə 3

Elita və “aşpazlar”
haqqında

» səhifə 4

Ver, köçürdüm

» səhifə 4

“YUG”-un “Sonuncu”
tamaşası

» səhifə 6

Gecikmiş “salam”

» səhifə 7

“Yaman yorulmuşam”

» səhifə 10

Şah Təhmasibin
dövründə Mirzə

Məhəmməd Əlinin adına
yazılmış hökumət sənədi

» səhifə 11

Bitkilər hardan
əmələ gəlib?

» səhifə 14

“Sultan Süleyman”

Moskvaya getməyəcək

» səhifə 16

Türkiyənin baş naziri Əhməd Davudoğlu Azərbaycana rəsmi səfərə gəlib

Türkiyə Respublikasının Baş naziri Əhməd Davudoğlu dekabrın 3-də Azərbaycan Respublikasına rəsmi səfərə gəlib. Hər iki ölkənin dövlət bayraqlarının dalğalandığı Heydər Əliyev adına beynəlxalq hava limanında Türkiyənin Baş nazirinin şərafinə fəxri qarovul dəstəsi düzülmüşdü.

Türkiyə Respublikasının Baş naziri Əhməd Davudoğlunu və xanımı Sare Davudoğlunu hava limanında Azərbaycan Respublikası Baş nazirinin müavini Əli Əhmədov və digər rəsmi şəxslər qarşıladılar.

***

Azərbaycan Respublikasına rəsmi səfərə gələn Türkiyə Respublikasının Baş naziri Əhməd Davudoğlunun rəsmi qarşılama mərasimi oldu.

Hər iki ölkənin dövlət bayraqlarının dalğalandığı meydanda Baş nazir Əhməd Davudoğlunun şərafinə fəxri qarovul dəstəsi düzülmüşdü.

Fəxri qarovul dəstəsinin rəisi Prezident İlham Əliyevə raport verdi.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev Türkiyənin Baş naziri Əhməd Davudoğlunu qarşıladı.

Fəxri qarovul dəstəsinin rəisi Türkiyənin Baş nazirinə raport verdi.

Türkiyə Respublikasının və Azərbaycan Respublikasının dövlət himnləri səsləndi.

Prezident İlham Əliyev və Baş nazir Əhməd Davudoğlu fəxri qarovul dəstəsinin qarşısından keçdilər.

Türkiyənin Baş naziri Azərbaycan əsgərlərini salamladı.

Azərbaycan Respublikasının dövlət və hökumət nümayəndələri Baş nazir Əhməd Davudoğluna, Türkiyənin nümayəndə heyətinin üzvləri Prezident İlham Əliyevə təqdim olundu.

Fəxri qarovul dəstəsi hərbi marşın sədaları altında Azərbaycan Prezidentinin və Türkiyə Baş nazirinin qarşısından keçdi.

Sonra Prezident İlham Əliyevin Türkiyə Respublikasının Baş naziri Əhməd Davudoğlu ilə təkbətək görüşü oldu.

Görüşdə ölkələrimiz arasında dostluq və qardaşlıq münasibətlərinin bütün sahələrdə uğurlu inkişafından məmnunluq ifadə edildi. Ölaqələrimizin genişləndirilməsi baxımından bu səfərin önəmi xüsusi vurğulandı. Münasibətlərimizin bundan sonra da uğurlu inkişaf edəcəyinə əminlik bildirildi, qarşılıqlı maraq doğuran məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparıldı.

Daha sonra Prezident İlham Əliyev və dövlət rəsmiləri ilə Türkiyə Respublikasının Baş naziri Əhməd Davudoğlunun başçılıq etdiyi nümayəndə heyətinin geniş tərkibdə görüşü keçirildi.

Pakistanın Lahor şəhərindəki kimsəsizlər evində humanitar tədbir keçirilib

Azərbaycanın birinci xanımı, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban Əliyevanın təşəbbüsü və dəstəyi ilə Pakistanın Pəncab əyalətinin Lahor şəhərindəki "Edhi Homes" kimsəsizlər evində humanitar tədbir keçirilib.

Tədbirdə bu ölkənin gömrük və vergi naziri Muctaba Şuca-ur-Rəhman, Sülh və Diplomatik Tədqiqatlar İnstitutunun direktoru Məhəmməd Asif Nur, "Edhi Homes" kimsəsizlər evinin rəhbərliyi, burada məskunlaşan uşaqlar və media nümayəndələri iştirak ediblər.

Tədbirdə çıxış edən səfir Daşqın Şikarov hazırda Azərbaycan ilə Pakistan arasında münasibətlərin ən yüksək səviyyədə olduğunu diqqətə çatdırıb, bu baxımdan Prezident İlham Əliyevin rolunu xüsusi vurğulayıb. Diplomat Mehriban Əliyevanın təşəbbüsü və dəstəyi ilə Pakistanın bütün əyalətlərində səhiyyə, təhsil sahələrində silsilə humanitar yardımlar proqramının icra olunduğunu qeyd edib. O, Mehriban Əliyevanın, xüsusilə, kimsəsiz uşaqlara hər zaman diqqət və qayğı göstərdiyini bildirib.

Pakistanın gömrük və vergi naziri Muctaba Şuca-ur-Rəhman tədbir iştirakçılarında ölkələrimiz arasında əlaqələrin tarixindən, Azərbaycanın Pakistan xalqına xüsusi sevgisindən bəhs edib. O, uşaqlara Azərbaycan ilə bağlı öyrənməyi və ölkəmizi sevməyi tövsiyə edib. Nazir bu cür tədbirlərin Pakistanın bütün əyalətlərində hər il keçirilməsinə və ən çətin günlərdə ölkəsinin yanında olmasına görə Azərbaycan xalqına, dövlətinə, Prezident İlham Əliyevə, Mehriban Əliyevaya öz xalqı adından dərin minnətdarlığını bildirib. Mehriban Əliyevanın təşəbbüsü və dəstəyi ilə Pakistanın bütün əyalətlərində həyata keçirilən belə humanitar və sosial tədbirlərin iki ölkə arasında mövcud olan qardaşlıq münasibətlərinin inkişafına xüsusi töhfə verdiyi vurğulanıb.

Sülh və Diplomatik Tədqiqatlar İnstitutunun direktoru Məhəmməd Asif Nur çıxışında Heydər Əliyev Fondu tərəfindən Pakistanın bütün bölgələrində həyata keçirilmiş humanitar tədbirlər haqqında məlumat verib, bu qəbildən olan silsilə tədbirlərin ölkəsi üçün əhəmiyyətini xüsusilə qeyd edib. O, həmçinin Ramazan ayında Pakistanın bütün əyalətlərində kimsəsiz uşaqlar və ahıllar üçün iftar süfrələrinin təşkil edildiyini, Lakki Marvat bölgəsində, zəlzələdən zərər çəkmiş Bəlucistan əyalətində, Lahor, İslamabad, Ravalpindi və Fayzalabad şəhərlərində Qurban bayramı münasibətilə yüzlərlə iribuynuzlu heyvanın qurban kəsilərək əhalinin kasıb təbəqələrinə paylandığını vurğulayıb, bütün bunlara görə Azərbaycan xalqına və dövlətinə dərin təşəkkürünü bildirib.

Sonra səfir Daşqın Şikarov və nazir Muctaba Şuca-ur-Rəhman kimsəsiz uşaqlara Heydər Əliyev Fondu adından təhsil ləvazimatları və müxtəlif hədiyyələr paylayıb.

Təsisçi: Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzi
Baş redaktor: Yaşar Əliyev
İcraçı direktor: Bəhlul Seyfəddinoğlu
Redaksiya heyəti: Nəriman Əbdülrəhmanlı, Feyziyyə, Nəringül Əliyeva, Rəbiqə Nazımqızı
Qəzet 2014-cü ilin 24 oktyabrından çıxır.
"Azərbaycan" nəşriyyatında çap olunub.
Tiraj: 1250.
Sifariş: 3870
Ünvan: Bakı, Topçubaşov küçəsi 74. Telefon: 595 16 05.
E-mail: aydinyol.az@gmail.com
Qəzet Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyində qeydiyyatdan keçib.
Şəhadətnamə nömrəsi: 3899

Beynəlxalq seminarda müəllif hüquqları məsələsi müzakirə olunub

Bakıda "Arxivlər, kitabxanalar və təhsil müəssisələri üçün istisnalar və məhdudiyətlər" mövzusunda beynəlxalq seminar keçirilib.

AzərTAC xəbər verir ki, Azərbaycan Respublikası Müəllif Hüquqları Agentliyi (MHA) və Dünya Əqli Mülkiyyət Təşkilatının (DƏMT) birgə keçirdiyi tədbirdə DƏMT-in məsul şəxsləri, Azərbaycan, Türkiyə, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Gürcüstan, ABŞ və digər ölkələrdən əqli mülkiyyət üzrə ekspertlər iştirak ediblər.

Seminarda çıxış edən MHA-nın sədri Kamran İmanov tədbirin məqsəd və əhəmiyyətindən danışdı.

Bildirilib ki, iki günlük seminarın məqsədi arxivlər, kitabxanalar, təhsil müəssisələri üçün müəllif

hüquqları ilə bağlı istisnalar və məhdudiyətlər üzrə təcrübələri müzakirə etmək, DƏMT-ə üzv

dövlətlər tərəfindən bu məsələ ilə bağlı beynəlxalq müqavilə hazırlanması işinə dəstək verməkdir.

DƏMT-nin keçid iqtisadiyyatlı və inkişaf etmiş ölkələr üzrə departamentinin müdiri xanım Saule Tlevlessova müəllif hüquqlarının qorunmasının vacibliyini vurğulayıb, təmsil etdiyi qurumun bu sahədə gördüyü işlərdən danışdı.

Daha sonra DƏMT-in hüquq bölməsinin məsləhətçisi Rafael Ferraz Vazquezin "Kitabxanalar və müəllif hüququnun beynəlxalq hüquqi çərçivəsi", əqli mülkiyyət üzrə beynəlxalq ekspert Baljid Dashdelegin "Müəllif hüququ və kitabxanalar: cari mövzular", ABŞ-in Kolumbiya Universitetinin professoru Kennet Kruzanın "Kitabxanalar və arxivlər üçün müəllif hüququna istisnalar və məhdudiyətlər üzrə araşdırma" və digər mövzularda məruzələr dinlənilib.

Yazıçı Afaq Məsud daha bir nüfuzlu mükafata layiq görülüb

Yazıçı-dramaturq, Əməkdar incəsənət xadimi Afaq Məsudun "Mənsur Həllac" əsəri görkəmli türk dramaturqu Haldun Tanərin anadan olmasının 100 illiyi münasibəti ilə keçirilən "Beynəlxalq Səhnə Əsərləri müsabiqəsi"nin üç qalib əsəri sırasındadır.

Bu barədə Avrasiya Yazarlar Birliyinin başqanı Yaqub Öməröğlunun yazıçıya ünvanladığı təbrik məktubunda bildirilir. "Mənsur Həllac" əsəri müsabiqəyə 18 ölkədən daxil olmuş 109 əsər arasında qalib seçilib. Qaliblərin mükafatlandırma mərasimi 8 dekabr 2015-ci il tarixdə Türkiyə Mədəniyyət Nazirliyinin "Kiçik teatr" binasında keçiriləcək.

Qeyd edək ki, Türk dünyasının ilk pyes müsabiqəsi olan "Beynəlxalq Səhnə Əsərləri müsabiqəsi" Avrasiya Yazarlar Birliyi, TÜRKSOY və Türkiyə Dövlət Teatrları Müdirliyi tərəfindən, Türkiyə Nazirlər Kabinetinin Təbliğat Fondunun dəstəyi ilə keçirilib. Müsabiqəyə İran, İraq, Türkmənistan, Dağıstan və digər ölkələrlə yanaşı, Qazaxıstandan 16, Qırğızıstandan 11, Azərbaycandan 16, Türkiyədən isə 23 əsər təqdim edilib.

Bu günlərdə tanınmış yazıçı, həkim, professor Paşa Qəlbinurun "Qara su & Göz dağı" ("Heavy water & Reminder of the Evil") adlı kitabı Böyük Britaniyada nəşr olunub. Yazıçı ilə əlaqə saxlayıb, xəbərlər bağlı təəssüratlarını öyrəndik.

- Paşa müəllim, kitabınızın Londonda nəşr olunması münasibəti ilə sizi təbrik edirik. Bilmək istərdik, əsərin ingilis dilinə tərcümə ideyası necə yaranmışdır?

- "Qara su" romanı ilk dəfə "Azərbaycan" jurnalının 2008-ci il, 4-cü sayında işıq üzünə görüb. Süjet belədir: iki qohum "Bakı-Frankfurt-Çikaqo" reysilə uçur. Onlardan birinin qara ciyərinin bir hissəsini və böyrəyini o birisinə köçürəcəklər. Donor olan adam ziyalıdır, oğlunu haqsız yerə həbs ediblər, ona çox böyük məbləğdə pul lazımdır ki, oğlunu xilas etsin... Azərbaycanın tanınmış qələm sahiblərindən akademik Ağamusa Axundov, Tofiq Hacıyev, Nizaməddin Şəmsizadə, Məhərrəm Qasımlı, Bəsti Əlibəyli, Adil Mirseyid, Sərvaz Hüseynoğlu və başqaları "Qara su" haqqında yazılar yazdılar. O zaman düşündüm ki, daha geniş auditoriyaya çıxmaq üçün əsəri rus dilinə tərcümə etdim. Beləliklə, 2009-cu ildə roman Moskvada rus dilində nəşr olundu. Kitab barədə xəbərlər Rusiya mətbuatında da işıqlandırıldı. Əsər ən qısa vaxtda yüksək tirajla satıldı. İsraildən professor-psixiatr Miron Fel bu haqda yazı yazdı, Almaniya, Amerikadan məktublar aldım. Qərara gəldim ki, əsərin davamını, qəhrəmanların sonrakı taleyini yazım. Nəşriyyatdan məndən əsərin ingilis dilinə tərcüməsini istədilər. Amma öz günahından tərcümə prosesi bir qədər gecikdi. Sonra "Qara su" və onun ardı olan "Göz dağı" romanlarımı Azərbaycan Dillər Universitetinin kafedra müdiri, professor Qılınxan Bayramov ingilis dilinə tərcümə etdi. Redaktə işi ilə ingilis yazıçı və publisisti Maykl Brannok məşğul oldu, əsər müasir ingilis dilinə tam uyğunlaşdırıldı.

Londonda Paşa Qəlbinurun kitabı çap olunub

Bugünlərdə bu iki roman 280 səhifəlik bir kitabda Londonda nəşr olundu.

- Əsərlərlə bağlı reaksiyalar necədir? Əcnəbi oxucuların münasibəti sizi qane edirmi?

- Rus dilinə tərcümədən sonra dünyanın müxtəlif yerlərindən xeyli müsbət reaksiyalar almışam. İngilis dilindəki kitab isə yeni nəşr olunub. Hələlik yalnız beş-on adam oxuyub. Onlar bəyəniliblər, özüm də ingilis variantını oxumuşam, tərcümədən razı qalmışam, amma ingilisdilli auditoriyanın reaksiyası bundan sonra məlum olacaq.

Moskvada ikicildlik "Müasir Azərbaycan ədəbiyyatı" antologiyası nəşr olunub

Azərbaycan Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzinin ikicildlik "Müasir Azərbaycan ədəbiyyatı" (nəsr və poeziya) antologiyası işıq üzünə görüb. Moskvanın "U Nikitskix vorot" nəşriyyatı tərəfindən nəfis tərtibatla nəşr olunmuş ikicildlikdə Azərbaycanın məşhur yazıçı və şairləri ilə yanaşı, müasir ədəbi gəncliyin nümayəndələri də təmsil olunur.

İkicildlik, Azərbaycan ədəbiyyatının beynəlxalq aləmdə tanınması və təbliği ilə bağlı Mərkəzin həyata keçirdiyi irimiqyaslı "Milli Ədəbiyyatın Təbliği" layihəsi çərçivəsində nəşr olunub. Hər iki kitabın önsözünün müəllifi Rusiya Yazıçılar Birliyinin sədr müavini, tanınmış yazıçı Valeri İvanov-Taqanskidir.

Kitabların təqdimat mərasiminin yaxın vaxtlarda Rusiya Yazıçılar Birliyinin iştirakı ilə Moskvada keçiriləcəyi nəzərdə tutulur.

Tofiq Hacıyevin tapşırığı

Tofiq Hacıyev də Haqqın dərgahına getdi – ruhu doğma Cəbrayıl, cismi sevdiyi vətən torpağına qovuşdu.

O gün rəhmətlik Bəkir müəllimin 85 illiyində görüşüb bir xeyli söhbətləşdik, olub-keçənləri xatırladıq. Nə sirri-xuda idisə, elə bil "ikinci nəfəs" gəlmişdi kişiyə, işləmək, yaratmaq, nələrisə düzəltmək eşqi, eynəyinin altından dünyaya, dəyərini ölçmüş kimi zənnlə baxan gözlərindən oxunurdu.

İndi sizə söyləyəcəyim əhvalatı da yadına saldım...

1975-ci il idi...

Günlərin birində Mətbuat Komitəsində baş redaktor işləyən atam evə qoltuğunda bir bağlama kitabla gəldi. Qərribə nə var ki, yazıçı evinə kitab gələr də... Amma bu kitabların həmişəkilərdən fərqli, başqa bir şey olduğu ilk baxışdan bəlli idi. Bağlamayı apardı otağına, yazı masasının kilidli gözünü açıb yerləşdirdi, qonaq otağına dönəndə əlində biri vardı. Şəstlə mənə uzadıb dedi:

- İlqar, filoloqsan, görəyin olar. Maraqlı kitabdır. Oxu, amma heç kəsə vermə...

Düzü, rus dilində olan bu kitab tək elə adına görə mənə maraqlı gəldi: Oljas Suleymenov "Az və Ya - xoşniyyət oxucunun kitabı"...

Elə həmin gecə oxudum.

İki gündən sonra bütün Azərbaycana hay düşdü – hamı kitab gəzirdi. Axsamlar telefon zənglərinin ardı-arası kəsilmir, çox hörmətli, mötəbər insanlar zəng vurur, kitab istəyirdilər. Atam da hər səhər masasının kilidli gözünü açıb, kitabın birini götürüb kiməsə aparırdı...

Həftənin tamamına kitabdan bircə dənəsi qalmışdı, onu da, xətrini dünyalarca istədiyi Tofiq Hacıyevə verəsi idi, özünə də demişdi. Kim zəng vurursaydı, "yoxdu" cavabını eşidib dəstəyi kor-peşman asırdı. Amma bir axşam o dövrün ağır ağsaqqallarından biri, Nazirlər Soveti Sədrinin müavini Kamran Hüseynovdan zəng gəldi. Bu dəfə atam "yox" deyər bilmədi. Beləliklə, Tofiq Hacıyevin kitabı da gəldi...

İndi ümidi qalmışdı mənə nüsxəmə. Mənə də cəmi bir dəfə dedi, vurdum özümü tərsliyə. Dedim ki, bağışladığı kitabı kim istəsə, xeyri yoxdur, verən deyiləm.

Təxminən iki həftə sonra evimizdə xudmani bir qonaqlıq vardı, yazıçı Yasif Nəsirli, Tofiq Hacıyev ailəvi gəlmişdilər. Məclisin şirin yerində Tofiq müəllim eynəyinin altından gülümsünən gözlərini üzümə zilləyib qəfildən dilləndi:

- Ay Əlfi müəllim, deyirsən yəni bizim İlqar bir kitabı qıymır əmisinə? Ola bilməz axı! Heç olmasa verər, üzünü çıxartdıraram...

Hamı mənə baxırdı. Bu qonaqlığın tədbirli planın tərkib hissəsi olduğunu birdən anlamam – çox-bilməmiş quşu dimdiyindən salmışdılar cələyə. Cavab vermək lazım idi, başqa çarə görmürdüm. Kirimişcə durub otağıma keçdim, kitabı gətirib ona uzatdım:

- Tofiq əmi, kitab qoy sizdə qalsın, eybi yox, sürətini mənə verərsiniz.

Elə ki bunu dedim, bayaqdan suyu sovrulmuş dəyirmanə bənəyən məclisə elə bil gün çırtladı...

Bu xoş xatirəni Tofiq müəllimə danışanda soruşdu: - Ay İlqar, yadımda deyil, onda barı kitabın üzünü çıxartdırıb verdimmi sənə?

- Verdim, Tofiq əmi, əlbəttə verdin – dedim...

Tofiq müəllim gəldi.

Özü də dörd bir tərəfdən haray-həşirlə dilimiz - üstünə yeriyən bisavədlərin qoruy-yasağını dağıtdığı, yad ünsürlərlə zibilləməkdən zövq ala-alamayan günə qoyduğu dilimizin ALİM-ə ən çox ehtiyacı olduğu vaxtda gəldi.

Amma mənə indiyədək elədiklərini də, innən belə eləməli olduqlarını da elə bizlərə tapşırıb gətirdi. Bu xalqın kisasından getsə də, dili bizə amanət edib gətirdi - amanətə xəyanət olmaz.

R.NAZİM QIZI

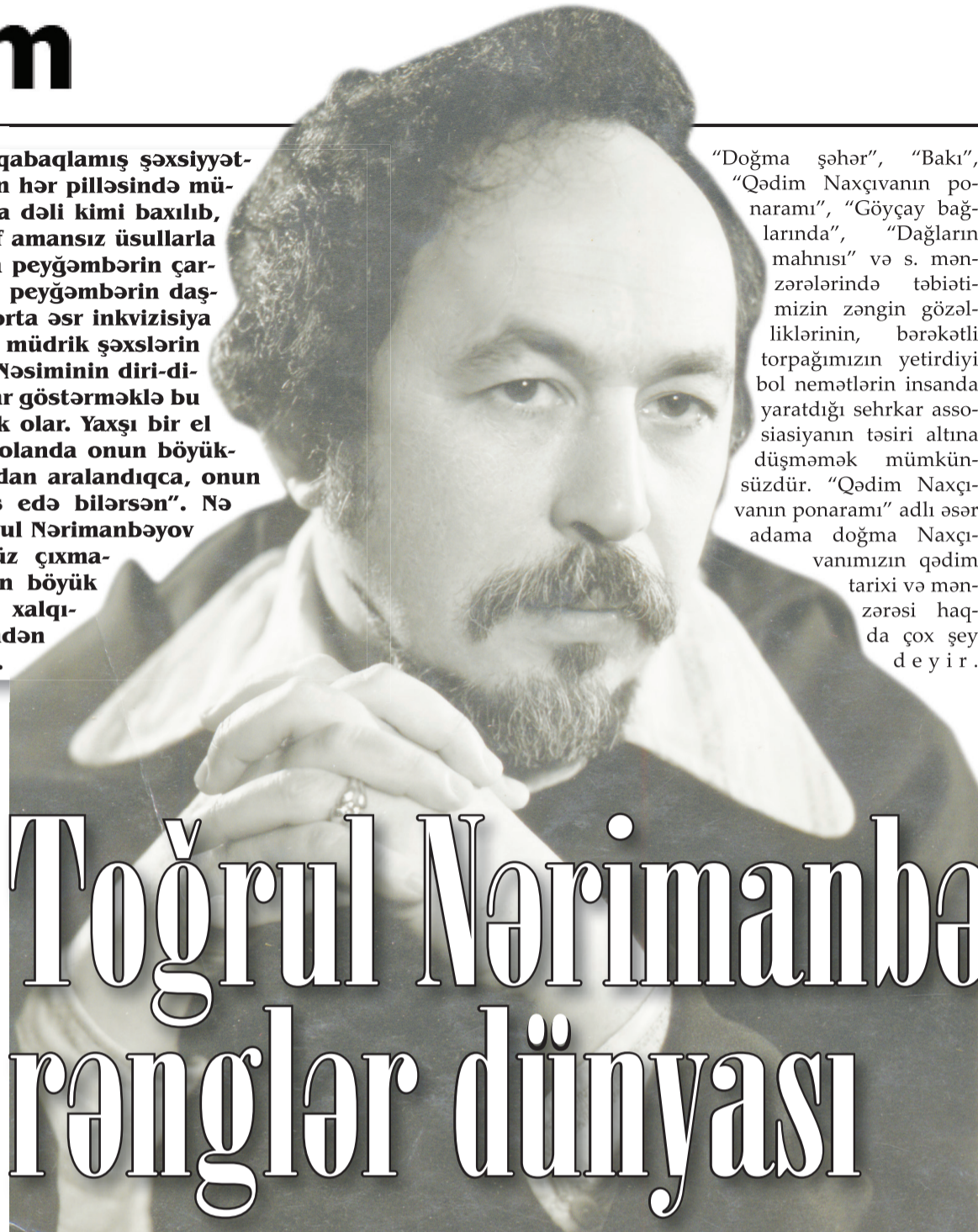
Tarixdə öz dövrünü qabaqlamış şəxsiyyətlər az olub. Zamanın hər pilləsində mü-təfəkkir insanlara ya dəli kimi baxılıb, ya da onlar müxtəlif amansız üsullarla məhv edilməyə çalışılıb. İsa peyğəmbərin çarxına çəkilməsi, Məhəmməd peyğəmbərin daş-qalaq edilməsi, Avropanın orta əsr inkvizisiya məhkəmələrində neçə-neçə müdrik şəxslərin tonqallarda yandırılması, İ.Nəsiminin diri-diri soyulması və digər misallar göstərməklə bu fikri bir daha təsdiq etmək olar. Yaxşı bir el məsəli var "Dağın dibində olanda onun böyük-lüyünü hiss etməzsən, dağdan aralandıqca, onun necə böyük olduğunu hiss edə bilərsən". Nə yaxşı ki, artıq bu misal Toğrul Nərimanbəyov (1930-2013) timsalında düz çıxmayıb. Sənətkar sağlığında ikən böyük şöhrət qazanıb, qədirdilən xalqımız və dövlətimiz tərəfindən həmişə hörmətlə qarşılanıb.

Toğrul Nərimanbəyov çağdaş Azərbaycan təsviri sənətinin yetişdirdiyi, böyük şəxsiyyətlərdən biri olub. Qeyd edək ki, hələ sovetlər dönəmində Azərbaycan təsviri sənət ustalarından SSRİ-nin ən yüksək fəxri adı sayılan SSRİ Xalq rəssamı adına layiq görülən üç azərbaycanlı rəssamdan - M.Əbdullayev, T.Salahovla bərabər, biri də o, olub. Doğma diyarımızı, milli xüsusiyyətlərimizi, etnoqrafiyamızı sözlə yaradan dahi yazıçımız Cəlil Məmmədquluzadə kimi, Toğrul Nərimanbəyov da bunu rənglərlə tərənnüm edib, özümü-zə və başqalarına tanıdı bilib.

İstedadlı rəssam, görkəmli incəsənət xadimi Toğrul Fərman oğlu Nərimanbəyov 1930-cu ildə anadan olub. 1950-ci ildə Ə.Əzimzadə adına rəssamlıq məktəbini, 1955-ci ildə isə Vilnüs şəhərində Litva Dövlət Rəssamlıq İnstitutunu bitirib. 1950-ci ildən etibarən bir çox yerli və beynəlxalq sərgilərdə iştirak edib. 1955-ci ildə SSRİ Rəssamlar İttifaqına üzv qəbul edilib. 1964-cü ildə Azərbaycan SSR-nin Əməkdar, 1967-ci ildə isə Xalq rəssamı fəxri adlarına layiq görülüb. 1974-cü ildə Azərbaycan SSR-nin, 1980-ci ildə isə SSRİ-nin Dövlət mükafatına layiq görülüb. 1989-cu ildə SSRİ Xalq rəssamı adını alıb. Bir sıra ölkələrdə yaradıcılıq ezamiyyətlərində olub. Dəfələrlə doğma respublikamızda və xarici ölkələrdə fərdi sərgiləri keçirilib. Dünyanın müxtəlif ölkələrinin muzeyi, qalereya və şəxsi kolleksiyalarında T.Nərimanbəyovun əsərləri saxlanılır.

T.Nərimanbəyov uzun müddət xarici ölkələrdə - Amerika, Lüksemburq, Fransada yaşasa da, bütün yaradıcılığı boyu öz əsərlərində Azərbaycan gerçəkliyinin yaddaqalan "bədi güzgü"sünü yaratmışdır.

T.Nərimanbəyov hələ Vilnüs-də təhsil aldığı illərdən özünü istedadlı rəssam kimi göstərməyə başlayıb. İxtisasca monumentalçı rəssam olması ona həm asanlıqla novatorluq meyillərini bürüzə verməyə şərait yaradıb və həm də rəssamda mövzuların bədi həllinə başqa prizmadan yanaşma üsulları formalaşdırıb. O, müəllimi məşhur litvalı rəssam Xouzas Mikenasi həmişə hörmətlə xatırlayırdı. Eyni zamanda rəssam incəsənətin digər bir sahəsi olan musiqi ilə də ciddi surətdə maraqlanıb. Müsahibələrinin birində demişdi: "Özümü dərk edəndən musiqi ilə maraqlanıram. Mən oxumağı çox xoşlayıram. Bəzən hətta oxuya-oxuya işləyirəm.

Toğrul Nərimanbəyovun rənglər dünyası

Mənə belə gəlir ki, rəssam kimi yetişə bilməsəydim, vokalçı olardım..." Bu gün duyulması zaman distansiyasından demək olar ki, rəssam hələ yaradıcılığının erkən dövrlərindən başlayaraq tapdalanmış cığırla getməmiş, yenidən yaratmağa başladığı "Toğrul Nərimanbəyov yolu" ilə irəliləməyə başlamışdı. Təbii ki, bu "yol"la irəliləmək rəssam üçün heç də asan olmamışdı. Lakin hər şey rəğməntutduğu mövqedən çəkinməyən rəssam sonda öz "yol"unu və dəst-xəttini yarada bilmişdi.

Toğrul Nərimanbəyov yaradıcılığı çoxşaxəlidir: tematik tablolar, portretlər, mənzərələr, natürmortlar, qrafika əsərləri, divar boyacılığı, teatr dekorasiyaları və s. Onun yaradıcılığının başlıca xüsusiyyətləri kimi obrazların monumentallığını, kompozisiyanın dolğunluğunu, obrazlar bolluğunu, bədi şərti dekorativliyi, zəngin koloriti, personajların ustalıqla bilərəkdən qeyri-mütənəsb işlənməsini və perspektivanın həllində isə çox zaman predmetlərə çoxbucaqlı baxış istiqamətinin seçilməsini göstərmək olar. T. Nərimanbəyov yaradıcılıq prosesində çox sərbəst idi. Rəssam çox vaxt təsviri sənət nəzəriyyəsinə qəbul olunmuş kanonların və məlum bədi çərçivələrin ustalıqla əksinə gedərək, sonda peşəkarlar tərəfindən rəğbətlə qarşılanan sənət əsərləri yaratmaq qabiliyyətini təsdiqləmiş nadir sənətkarlardan idi.

T.Nərimanbəyov yaradıcılığının ilk dövrünə aid əsərlərdən "Bayıl mənzərəsi", "Fırtınadan da güclü", "Səadət", "Sevinc", "Həyat naminə", "İşıqlı gələcək uğrunda" və başqalarını qeyd etmək olar.

Əsərlərin mövzu dairəsinin zənginliyindən də göründüyü kimi, o, axtarışdadır. Rəssam ona yaradıcılıq sevincinə bələnməmiş uğur gətirəcək işıqlı arzularının zirvəsini tezliklə fəth etmək naminə sanki mübarizəyə başlayıb.

Bu istək sonradan da rəssamı bütün həyatı boyu müşahidə edəcəkdi. "Şair Fikrət Qoca", "Rəssamın ailəsi", "Yazıçı Anar", "Səttar Bəhlulzadə", "Ana" və s. portretlərində rəssam ona yaxın olan "məslək dostları"nın, "silahdaş"larının canlı obrazlarını yaradıb. S.Bəhlulzadə ilə çox yaxın dost olan T.Nərimanbəyov rəssamın bir neçə yaddaqalan obrazını yaratmağa nail olub. Doğrudan da, S.Bəhlulzadə dünyasını onun qədər yaxından duya və tanıya biləcək sənətkar tapmaq çətin olardı. Bu, bəlkə də ilahinin lütfi idi ki, S.Bəhlulzadə ömrünün və sənətinin sirlərini daşıya biləcək gənc rəssamı elə S.Bəhlulzadəyə tuş gətirmişdi. Ona həsr olunmuş əsərlərinin birində - kompozisiyanın mərkəzində çılğınlığı duyulan, çərçivələrə sığmayan, barmağından əskik olmayan papirosunun tüstüsü ərşə qalxan, dərin fikirlərə dalmış S.Bəhlulzadə sanki hansısa yaradacağı yeni əsəri barədə düşünür. Əsərin obraza canlılıq bəxş edən kolorit həlli də son dərəcə ustalıqla işlənilib. Son nəticədə o dostunun süni zahiri keyfiyyətlərdən, aldadıcı poza təəssüratından uzaq daxili aləmini, iç dünyasını, psixoloji xüsusiyyətlərini açan diqqətçəkici obraz yaradıb.

T.Nərimanbəyov çoxsaylı mənzərələrində Bakımızı, doğma diyarımızın digər gözəl guşələrini tərənnüm edir.

"Doğma şəhər", "Bakı", "Qədim Naxçıvanın ponaramı", "Göyçay bağlarında", "Dağların mahnısı" və s. mənzərələrində təbiətimizin zəngin gözəlliklərinin, bərkətli torpağımızın yetirdiyi bol nemətlərin insanda yaratdığı sehrkar assosiasiyanın təsiri altına düşməmək mümkündür. "Qədim Naxçıvanın ponaramı" adlı əsər adama doğma Naxçıvanımızın qədim tarixi və mənzərəsi haqda çox şey deyir.

Müxtəlif əşya və predmetləri, ləziz Azərbaycan nemətlərini və xüsusən də narı natürmortlarında məhəbbətlə əks etdirən rəssam, tamaşaçıda xoş duyğular yaradan, onu sehrli və duyğulandırıcı aləmə aparan bitkin əsərlər qalereyası yaradıb. Rəssamın bu cür əsərlərinə "Natürmort. Narlar", "Narlar", "Natürmort. Nar ağacı" və başqalarını misal göstərmək olar.

T.Nərimanbəyov Abdulla Şaiq adına Dövlət Kukla Teatrının, Milli Məclisin binasının və keçmiş "Moskva" mehmanxanasının foyələrini bənzərsiz rəssam təxəyyülünün şahənə fantaziyası ilə qədim incəsənətimizdən gələn ənənələrə tapınmaqla, misilsiz sənət inciləri ilə bəzəyib.

Rəssam televiziya çıxışlarının birində etiraf etmişdi: "Muğamı çox sevirəm, lakin ifa edə bilmirəm, ifa olunarkən göz-lərimdən yaş axır". "Muğam", "Musiqiçilər" adlı əsərə baxarkən sənətkarın muğam sənətinin alt

qatlarında gizlənən fəlsəfi mahiyyətinə dərinləndirən bələdiyyini bir daha duymuş olur. Kompozisiyada musiqiçilərin ifa zamanı müxtəlif pozalarda yerləşdirilməsi, xüsusilə xanəndənin keçirdiyi hissələr, tablounun ekspressiv dinamikliyi tamaşaçını, sanki muğam musiqisinin ecazkar ritmi altında kökləmiş olur.

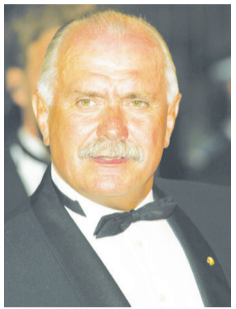
T.Nərimanbəyov eyni zamanda gözəl səs tembrinə malik olub. O, Azərbaycanın və dünya vokal sənətinin şah əsərlərini ifa etməkdən yorulmurdu.

1998-ci ildə Bakıda təşkil olunan möhtəşəm konsertində Ümummilli lider Heydər Əliyevin iştirak etməsi, orada rəssamla görüşməsi T.Nərimanbəyov sənətinin ən yaddaqalan məqamlarından idi. Ulu öndərin layiqli davamçısı Prezident İlham Əliyev cənablarının "Toğrul Nərimanbəyovun 80 illik yubileyi haqqında" imzaladığı Sərəncam (22 iyun, 2010-cu il) rəssamın yaradıcılığına verilən yüksək qiymətin, ona göstərilən diqqət və qayğının bariz nümunəsidir. T.Nərimanbəyov həmçinin müstəqil Azərbaycanın "İstiqlal" (2000) və "Şərəf" (2010) ordenləri ilə təltif edilmişdir.

Daim yüksək sənət amallarına sadıq, ulvi hissələrlə yaratmaq sövqünə malik və tükənməz yaradıcılıq sövqü ilə bədi əsərlər yaratmış T.Nərimanbəyov Azərbaycan təsviri sənət tarixində və onu tanıyanların xatirəsində həmişə yaşayacaq. Sözlərimizi rəssamın məşhur fikri ilə bitiririk "Hər bir sənətdə, yaradıcılıqda yenilik, bənzərsizlik olmalıdır. Bunlar ki olmadı, sənət öldü... Sənətdə məni ruhlandırın, yaradıcılığa sövq edən cəhətlər bilirsinizmi nədir? Bir çox məlum, hətta özümün də inandığım həqiqətləri rədd etmək. Daima axtarmaq, nə isə yeni bir şey tapmaq".

Əsəd QULİYEV,
sənətşünas

Görkəmli kinorejissor Nikita Mixalkov Dövlət Film Fondunda olub

Dekabrın 3-də Rusiya Kinematografıqlar İttifaqının sədri və Rusiya Mədəniyyət Fondunun prezidenti, kinorejissor, aktyor, ssenarist, Rusiyanın Xalq artisti Nikita Mixalkov Dövlət Film Fondunda olub.

Dövlət Film Fondundan AzərTAC-a bildirilib ki, fondun

təşkilatçılığı ilə görkəmli kinorejissorla Azərbaycanın gənc aktyorlarının və kinorejissorlarının görüşü təşkil olunub. Görüşdə, həmçinin Nikita Mixalkov tərəfindən ustad dərsləri keçirilib. Ustad dərslərində filmin çəkiliş qayda və təcrübəsindən danışaraq aktyorları maraqlandıran suallar cavablandırılıb.

Kann, Venesiya kimi dünyanın nüfuzlu kino festivallarının qalibi, "Oskar" mükafatı laureatı Nikita Mixalkov bir çox filmlərin rejissoru, ssenaristi, baş prodüseri və bədii rəhbəridir.

Qeyd edək ki, dekabrın 4-də Heydər Əliyev Sarayında Rusiyanın görkəmli kino xadimi Nikita Mixalkovun 70 illik yubileyi münasibətilə tədbir keçiriləcək.

İsrafil İsrafilov beynəlxalq konfransda məruzə ilə çıxış edib

Azərbaycan Dövlət Akademik Milli Dram Teatrının direktoru, professor İisrafil İsrafilov Qazaxıstanın Almatı şəhərində keçirilən beynəlxalq konfransda "Teatr öldü, yaşasın teatr" adlı mühazirə ilə çıxış edib, müasir teatrın uğurları, problem və perspektivləri ilə bağlı fikir mübadiləsi aparıb.

Mədəniyyət və Turizm Nazirliyindən AzərTAC-a bildirilib ki, konfransda teatr direktorunun tələbə və magistrantlar üçün ustad dərsləri təşkil olunub, "Teatr sənəti - dünən, bu gün, sabah" mühazirəsi dinlənilib.

Beynəlxalq tədbir çərçivəsində İ.İsrafilov Qazaxıstan teatrlarının rəhbərləri ilə gələcək əməkdaşlıqla bağlı danışıqlar aparıb, qarşılıqlı yaradıcı bəhrələnmənin perspektivlərini müzakirə edib.

Qeyd edək ki, Almatıda keçirilən beynəlxalq konfrans Qazaxıstan Milli İncəsənət Akademiyasının təşkilatçılığı ilə baş tutub.

"Azərbaycanın kino, teatr və opera sahəsində nailiyyətləri böyükdür"

Kino, teatr və opera bir-birindən ayrılmayan sahələrdir. Azərbaycanın bu sahədəki nailiyyətləri böyükdür.

Bu fikirləri AzərTAC-a müsahibəsində söyləyən görkəmli türküyəli aktyor Tamer Levent hesab edir ki, mədəniyyətdəki yüksəliş cəmiyyətin inkişafında mühüm bir element olaraq həmişə diqqətdə saxlanılmalıdır. Azərbaycan ilə Türkiyə arasında bu sahəyə aid əməkdaşlığın əhəmiyyətindən danışan aktyor deyib: "Zaman-zaman böyük Niyazinin əsərlərini sevə-sevə dinləyib onlardan bəhrələnməmişik. O cümlədən dahi bəstəkar Üzeyir Hacıbəylinin "Arşın mal alan" operettası bütün dövrlərdə Türkiyədə böyük tamaşaçı məhəbbəti ilə qarşılanıb".

Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycanın sosial-iqtisadi dirçəlişi yüksək qiymətləndirən T.Levent deyib: "Bakı hər bir türküyəli üçün əziz şəhərlərdəndir. Azərbaycan paytaxtının bu qədər sürətlə gözəlləşməsi və inkişafı hamımızı sevindirir. İftixar edirik ki, indi Bakını Qafqazın Parisi adlandırırlar".

Artıq bir müddətdir ki, "YUG" teatrında "Sonuncu" adlı tamaşa nümayiş olunur. A.Çexovun "Ququşu nəğməsi" pyesinin motivləri əsasında Pərvin Nuruəliyevanın qələmə aldığı, Xalq artisti, Əməkdar incəsənət xadimi, tanınmış rejissor Ramiz Həsənoğlunun quruluş verdiyi tamaşanın geyim üzrə rəssamı Nana-Burxan, musiqi tərtibatçısı Əlibala Qasimovdur. Qrafika işləri Əhməd Məcidov və Nazim Sadıqova məxsusdur. Tamaşada əməkdar artist Fərhad İsrafilov, aktyorlar Hikmət Rəhimov və Könül Cəfərzadə çıxış edirlər.

Dahi rus dramaturqu A.P.Çexovun yaradıcılığından bəhrələnərək yazılmış pyesdə hadisələr müasir dövrdə cərəyan edir. Baş qəhrəman ömrünü teatra həsr etmiş qocaman aktyor Əlisöhbət Qələndərdir. Fərhad İsrafilov bu obrazda ortabab istedadla malik aktyoru, ənənəvi - klassik teatr təmsilçini canlandırır. Hikmət Rəhimovun təqdim etdiyi digər qəhrəman isə gənc aktyor-teatrşünasdır, o, daha çox yeni, qeyri-ənənəvi teatra üstünlük verir. Rejissor onları elə teatrdaca üz-üzə qoyur. Düzdür, onların hər ikisi kulisdədirlər, yəni səhnə içərisində səhnə yoxdur. Bununla belə, qəhrəmanlar söhbətin ortasında müxtəlif tamaşalardan - Şekspirin "Hamlet"indən, "Otello"sundan, Səməd Vurğunun "Vaqif"indən, Hüseyn Cavidin "İblis"dən fraqmentlər ifa edirlər. Real həyatımızda da iki fərqli nəslin arasında mövcud olan uçurum burada daha kəskin şəkildə özünü göstərir. Qocaman aktyorun nitqində, jest və mimikalarında pafos meydan sulayır, gənc aktyor isə sakit və rəssam təsir bağışlayır. Əlisöhbət Qələndərli gənc həmkarını passivlikdə, öz növbəsində gənc həmkarı da onu ifrat dəbdəbəyə meyil etməkdə suçlayır. Beləliklə, aktyorlar tamaşa içərisində tamaşanı və kulisə canlandırırlar.

Əlisöhbət Qələndərli benefisini qeyd etsə də, əslində, onu həyatda uğursuz adam saymaq olar. O, gəncliyində varlı ailənin qızını sevib, amma yoxsulluğundan qorxub, xoşbəxtliyinə nail olmaq üçün mübarizə aparmayıb, əksinə, meydana qaçıb. Aktyor bu səhvi hələ də özünə bağışlaya bilmir. Gənc həmkarı üçün isə bu, başqasının danışdığı kədərli sevgi macarasından başqa həm də əyləncəli, maraqlı sühətdir. Çünki gənc aktyorun taleyi, yaşantıları, teatrla bağlı düşüncələri Əlisöhbət Qələndərliyəkindən kəskin fərqlənir.

Tələbə-aktyor Musiqili Teatrda baş rolda

Azərbaycan Dövlət Musiqili Teatrında məşqləri davam edən Xalq yazıçısı Elçinin "Baladadaşın toy hamamı" komediyasında baş rolu tələbə-aktyor canlandıracaq.

Teatrın mətbuat xidmətindən AzərTAC-a bildirib ki, Baladadaş obrazının ifaçısı Əmrah Dadaşov Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin musiqili teatr aktyoru fakültəsinin 4-cü kurs tələbəsidir. Universitetdə və Tədris Teatrındakı tamaşalarda istedadı və fəallığı ilə fərqlənən Ə.Dadaşovu bu rola teatrın direktoru Əməkdar incəsənət xadimi Əliqismət Lalayev dəvət edib.

"Əmrah Dadaşovu Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetin-

Onun üçün hər şey tamaşadır, şoudur. Maraqlı burasındadır ki, Hikmət Rəhimovun ifa etdiyi bu obrazın tam mahiyyətini tamaşaçı yalnız sonda, tamaşanın finalında anlayır. Buna qədər isə o bizim üçün əylətdən gəlmiş teatrsevər, əvvəlcə aktyor olmağı arzulasa da, sonradan teatrşünas olmağa qərar verən gənccdir. Hikmət Rəhimovun uğurlu oyunu sayəsində biz qalmağa yeri olmadığı üçün teatrdə gecələyən bu gəncin səmimiyyətinə şübhə etmirik.

"YUG"un "Sonuncu" tamaşası

Hətta onun Əlisöhbət Qələndəriyə dəfələrlə "Qələndər" müəllim deməsini də səmimi, amma şirin bir yanlışlıq kimi qəbul edirik. Tamaşaçının yanaşmasına görə, o, uzaqbaşı, bir az diqqətsiz və məsuliyyətsizlik edir, bunu da onun gəncliyinə bağışlamaq olar. Yalnız sonuncu səhnədə məlum olur ki, gənc teatrşünas əslində qocaman həmkarının adını da bilir, onun yaradıcılığından da yaxşı xəbərdardır. Demək, o, sadəcə, Qələndərini aşağılamaq istəyib. Üstəlik, məsələ bununla da bitmir: məlum olur ki, o, qocaman aktyorun ürək qızdırıb danışdığı sevgi əhvalatını diktofona yazıb, bu sühətdə yeni tamaşa qurmaq niyyətindədir.

Qeyd edək ki, tamaşadakı dialoglar ustalıqla işlənib. "YUG"-un ənənəsinə

sadiq olaraq, bəzən replikalar konkret tamaşadan kənar aləmə - "YUG"-un direktoruna, teatrın işçilərinə, aparıcı aktyorlarına ünvanlanır. Tamaşaçının diqqəti bir anlıq tamaşadan ayrılır və dərhal da səhnəyə qayıdır.

Aktyorlar Fərhad İsrafilov və Hikmət Rəhimov rollarının öhdəsindən layiqincə gəlirlər. Dəfələrlə qeyd olunduğu kimi, istedadlı bir sənətkarın ortabab aktyoru canlandırması olduqca qəliz məsələdir, üstəlik, F.İsrafilovu tanıyanlar və "YUG"-a bələd olanlar onların dəbdəbə, təntənə və pafosa münasibətlərini yaxşı bilirlər. Bununla belə, o, uğursuz aktyor obrazını uğurla canlandırmağı bacarır.

Xüsusən aktyorların söhbət əsnasında qəfildən tamaşalardan parçalar səsləndirmələri səhnəsi zalda gur alqışlarla müşayiət olunur. Aktyorlar əslində kədərli bir əhvalatın fonunda komik vəziyyətlər yaradıb tamaşaçılarda bol-bol gülüş qopara bilirlər.

Tamaşa boyu aktyor taleyi, teatrımızın durumu kimi müxtəlif problemlərə toxunulur. Sonda isə Azərbaycan teatrının formalaşmasında xüsusi xidmətləri olmuş teatr adamlarının - rejissor, aktyor və teatrşünasların xatirəsi kiçik bir sühətdə anılır...

Bir cümlə ilə tamaşaya qiymət verməli olsaq, əminliklə deyə bilərik: uğurlu alınıb. Amma mən başqa bir cümlə də əlavə etmək istədim: qoy "Sonuncu" olsun, amma sonuncu olmasın...

RƏBİQƏ

Əmrah Dadaşov ilk dəfə böyük səhnədə baş rolu canlandırmaq fürsətini özü üçün böyük bir şans kimi dəyərləndirib: "Xalq yazıçısı Elçin kimi böyük bir dramaturqun əsərində baş rolda oynamaq, Xalq artisti Cənnət Səlimova kimi bənzərsiz bir rejissorla işləmək sözün həqiqi mənasında əsl xoşbəxtlik və özümü təsdiq etmək üçün az-az ələ düşən bir şansıdır. Bu mənim böyük səhnədə debütüm olacaq. Mənə bu şərait yaratmış hər kəsə təşəkkürümü bildirirəm. Söz verirəm ki, bütün istedadımla çalışıb teatr rəhbərliyinin etimadını doğruldaçağam".

AzDrama-nın yeni saytı açıldı
Azərbaycan Dövlət Akademik Milli Dram Teatrının yeni saytı www.azdrama.az istifadəyə verilib.

Teatrın mətbuat xidmətindən AzərTAC-a bildirilib ki, yeni dizaynla fəaliyyət göstərən saytda Milli Dram Teatrı haqqında məlumatlar, xəbərlər, videolar toplanıb. Sayta daxil olan hər bir kəs teatr haqqında ümumi məlumat, teatrın afişası, repertuarı, teatr xəbərləri və hazırda gedən tamaşaların məşqləri barədə ətraflı məlumat əldə edəcək.

Başqa bir misal çəkək. Hər gün hava haqqında məlumat dinləyirik. Tutaq ki, Türkiyə sinoptiklərinin bu gün üçün verdikləri hava proqnozu belədir:

“Bugün hava parçalı bulutlu və yağışlı olacaqdır. Yağışlar yer yer kar, gün sonuna doğru yağmur şəklində olacaqdır. Rüzgar sık sık yön dəyişdirecek. Sabah saatlarında aralıklarla yıldız və lodos, öğlenleyin poyraz, akşama doğru keşişleme ve karayel bekleniyor. Hava sıcaklığı da gün içinde değişecek, öğle saatlerinde sıfırın üstünde iki-beş, gece saatlerinde sıfırın altında bir-üç derece olacaktır”.

(Əvvəli ötən saylarımızda)

Bu elanı türkcə hazırlıqsız bir azərbaycanlının başa düşməsi çətinidir. Əlbəttə, elandakı bəzi terminlər aşağıdakı şəkildə verilsəydi, hər bir azərbaycanlı daha yaxşı başa düşərdi: sıcaqlıq – hərarət, yağış – yağıntı, yağmur – yağış, öğlenleyin – günorta, yıldız – şimal küləyi, lodos – cənub küləyi, poyraz – şimal-şərq küləyi, keşişleme – cənub-şərq küləyi, karayel – şimal-qərb küləyi, sıfırın üstündə – müsbət (isti), sıfırın altında – mənfi (şaxta) və s. Ancaq o zaman hava haqqında bu məlumat artıq türkcə olmazdı.

Müasir Azərbaycan dili və türkcə arasındakı fərqlərə dair fikrimizi hər hansı şərh və izah vermədən nisbətən çətin bir mətn və onun türkcə tərcüməsiylə tamamlayırıq. Türkcə biliyini sınamaq istəyənlər onu türk dilinə çevirib, mətnin aşağıdakı tərcüməsi ilə qarşılaşdırıb bilirlər:

“Sanki qəfildən maşının əyləcini basdılar. Ruldan bərk-bərk yapışdı. Təhlükəsizlik kəməri başının qabaq şüşəyə dəyməsinin qarşısını almışdı. Rulu azca sağa döndərdi, sonra sola çevirdi. Az qaldı ki, maşın aşib xəndəyə düşsün. Sürət ötürücüsünün qolunu neytral vəziyyətə gətirdi. Ağılna ilk gələndə bu oldu ki, bəlkə benzini qurtarıb. Lakin o dəqiqə də fikrini dəyişdi. Hələ dünən yanacaq doldurma stansiyasında benzini bərk ağzınacan yanacaqda doldurmuşdu. Maşın texniki müayinədən də yeni çıxmışdı. Avtomobildən düşdü. Təkərlərə baxdı. Sol qabaq şüşə boşalmışdı. Deyəsən, mismar batmışdı. Təkərin diski də zədələnmişdi. Nə yaxşı ki, baqajda ehtiyat təkəri vardı. Baqajdan ehtiyat təkəri, domkrati və qayka açarını götürdü. Səliqə ilə qaykaları açdı, boltları çıxardı. Təkəri dəyişdi. Boşalmış təkəri, domkrati və qayka açarını baqaja qoydu. Maşına əyləşdi. Açarı taxıb, mühərriki işə saldı. Hər şey qaydasında idi. Yenidən yola düzəldi”.

Mətnin türkcəsi:

“Sanki aniden arabanın freninə bastılar. Direksiyona sınıksı sarıldı. Emniyyət kemeri kafasının ön cama çarpmasını önlemişti. Direksiyonu azıcık sağa kırdı, sonra sol yaptı. Araba takla atıp şarmpole düşeyazacaktı. Vites kolunu boşa aldı. Aklına ilk gelen benzinin bittiği oldu. Fakat hemen fikrinden vazgeçti. Daha dün benzincide full depo yakıt doldurmuştu. Araba muayene istasyonunda bakımdan da yeni çıkmıştı. Otomobilden indi. Tekerleklerle göz attı. Sol ön lastik sönmüşü. Galiba çivi batmıştı. Tekerleğin jantı da hasar görmüşü. İyi ki bagajda stepne vardı. Bagajdan stepneyi, kriko ve somun anahtarını aldı. İtina ile somunları açtı, civataları çıkardı.

O dildə oxuduğunuz bədii əsərdən öz ana dilində ala biləcəyiniz qədər bədii həzz, estetik zövq ala bilməkdir. Həmin dildə elmi məqalə yazmaq, publisistik yazı qələmə ala bilməkdir. O dildə sərbəst ünsiyyət yarada bilmək, danışılana bütün nüansları ilə anlamaqdır. Bir dildə təmiz danışa bilmək üçün həmin dildə düşünə bilmək, yarada bilmək şərtidir. Sözlərin ardarda gətirilməsi, müəyyən bir sistem daxilində sıralanması kifayət deyil. Hər şeydən əvvəl, kəlmənin məzmununu təşkil edən semantik komponentləri, anlayışın mahiyyətini və çalarlarını, bu anlayışın ortaya çıxma şəraitini də bilmək vacibdir. Hər hansı bir xalqın dilindəki söz və

sus olan dar mənası ilə məhdudlaşdığı zaman düşüncə sistemindən, təxəyyüldən, yaradıcı xəyal gücündən də itirirsən. Biz dili yönləndirdiyimiz kimi, dil də bizi itiqamətləndirir. Hər bir söz sifət bu sözün yarandığı dilə məxsus semaların – semantik mənə çalarlarının hamısının yükünü eyni anda daşıyan, yalnız müxtəlif situasiyalarda bu çalarları ortaya çıxan leksik bütövdür, tamdır. Bu bütövün, təmiz bir hissəsi dilimizdə varsa, bu, hələ həmin təmiz dilimizdə işlənməsi kimi başa düşülə bilməz. Söhbət bir dili təmiz, peşəkar səviyyədə bilməkdən, professional tərcümə sənətindən gətirdiyi üçün dillərin qohumluğunun, hətta yaxın qohumluğunun, danışığı

Əvvəlcə, orijinal mətnlə və ya şifahi nitqlə tanışlıq mərhələsi başlanır. Daha sonra xarici dildə oxuduğunuz, eşitdiyiniz mətnin öz ana dilində yadda saxlanması, müxtəlif aspektlərdən işlənilməsi, bu materialın analizi və sintezi, özünü küləşdirilməsi etapy gəlir. Nəhayət, oxuduğunuz mətni, eşitdiyiniz, qəbul etdiyiniz informasiyanı öz ana dilinin imkanları və qrammatik vasitələri ilə yenidən yaratma mərhələsi ilə tərcümə prosesi tamamlanır. İstər uzaq dillərdən, istərsə də qohum dillərdən tərcümə zamanı bu proses ilk baxışda tamamilə eyni görünür. Lakin məhz bu prosesin gerçəkləşməsi zamanı dillərin uzaqlığı və qohumluğu mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Türkcə və azərbaycanlı qohum dillər olduğu üçün türkcə oxunan və ya eşidilən hər hansı bir kəlmə tərcümədə həmin kəlmənin öz ana dilində (Azərbaycan dilində) ifadə etdiyi məfhum, anlayış, təsəvvür haqqında assosiasiya oyadır və bu çox sürətlə, ani baş verir.

Qohum dillərdən tərcümə problemləri

Lastığı dəyişdi. Sönmüş lastığı, krikoyu və somun anahtarını baqaja koydu. Arabaya bindi. Marş anahtarını takıp çevirdi, motoru çalıştırdı. Her şey yolundaydı. Tekrar yola koyuldu”.

Tərcümə sənətində bir dili bilmək həmin dildən müxtəlif sahələrə və üslublara aid materialları tərcümə edə biləcək peşəkarlığa sahib olmaq deməkdir.

ifadələr, terminlər, məsəllər və atalar sözləri o xalqın həyatı və məişətinin bir parçası, düşüncə tərzinin inikası, təbiətə və cəmiyyətə baxışının aynasıdır. Dili, sadəcə bizim şəkilləndirdiyimizi, müəyyən qəliblərə saldığımızı zənn etmək sadələşmədir. Kəlmələri budadığınız zaman, o kəlmənin yalnız sənə məx-

və tərcüməni asanlaşdırmadığı, əksinə, irəlidə görəcəyimiz kimi, çox zaman çətinləşdirdiyi daim diqqət mərkəzində saxlanılmalıdır. Türkcəni başa düşməklə həmin dildə sərbəst danışmaq, türkcə oxuduğunuz başa düşməklə həmin dildə əsər yazmaq (elmi, bədii, publisistik) və nəhayət, bu dildən peşəkar səviyyədə tərcümə etmək bu dili bilmənin müxtəlif səviyyələri.

Uzaq dillərlə müqayisədə qohum dillərdən tərcümənin ən müəhim fərqli xüsusiyyətlərindən biri tərcümə sənətinin ən mühüm mərhələsi hesab edilən tərcümə prosesi zamanı ortaya çıxır. Yuxarıda bəhs etdiyimiz kimi, tərcümə prosesi üç mərhələdən keçir.

Yalnız ekvivalentin o anda ortaya çıxmasının bir səbəbi də budur. Təcrübə göstərir ki, tələbələr, bu dildən tərcümə edən yazılı tərcümələrdə nisbətən az, şifahi tərcümələrdə isə tez-tez saxta ekvivalentlərdən istifadə edirlər (şifahi tərcümə zamanı düşünməyə daha az vaxtları olduğu və lüğətlə dəqiqləşdirmə imkanları olmadıqları üçün). Rus bölməsinin tələbələrində (azərbaycanlı olsalar da, tərcümə sənəti baxımından onların ana dili rusca hesab olunur, çünki bu dildə düşünülür, necə deyirlər, yuxularını bu dildə görürlər) isə həmin kəlmənin assosiasiyası ruscadır, o kəlmənin bu dilə məxsus məfhumu və anlayışdır. Buna görə də onlar yalnız ekvivalentlərin “tələsinə” nisbətən az düşürlər. Türkcə eşitdikləri söz tanış deyilsə, yəni bu söz onların ana dilindəki hazır məfhumlardan, anlayışlardan hər hansı birinə göndərmə etmirsə, onlar susduqları halda, azərbaycanlı tələbələr assosiativ reaksiya ilə öz ana dilindəki kəlməni işlədirlər. Təbii ki, bütün mənaları üst-üstə düşən kəlmələrdə (bəlkə kəlmələr çox az olur) problem olmur. Lakin çox zaman tələbələr “mütərcimin yalnız dostlarından” – psevdoekvivalentlərdən yaxa qurtara bilmirlər.

Əsgər RƏSULOV,
Filologiya elmləri
doktoru,
professor

Azərbaycan əsilli görkəmli türk yazıçısı, siyasətçi və dövlət xadimi Səməd Ağaoğlu (1909-1982) çağdaş Türkiyədə memuar ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən biri kimi tanınır. Onun oxuculara təqdim olunan "Atamın dostları" kitabında atası, XX əsrin ilk onilliklərində Azərbaycanın və Türkiyənin fikir həyatında müstəsna xidmətlər göstərmiş Əhməd Ağaoğlunun (1869-1939) türkcülük hərəkətində, sənət və siyasət aləmində, yeni Türkiyənin qurulması uğrunda mübarizədə çiyin-çiyinə addımladığı bir sıra görkəmli şəxsiyyətlərin portretləri yaradılıb. Müəllifin ad çəkmədən son dərəcə səciyyəvi cizgilərlə rəsm etdiyi bu portretlər özlərinin, eləcə də Əhməd Ağaoğlunun həyatının, mübarizə və ideallarının bir sıra xüsusiyyət və keyfiyyətlərini aşkara çıxarır.

Səməd AĞAOĞLU

(Əvvəli ötən saylarımızda)

Burada əski Bəhriyyə vəkili yavərinin söhbət zamanı mənə söylədiklərini yazmadan keçməyəcəyəm.

Bəhriyyə vəkili haqqında araşdırılma aparıldığı vaxtlarda bir dəfə Ali Saib bəy, Keçiören məhəlləsində, küçədə həmin yavərin qoluna girərək yavaşdan qulağına pıçıldayı:

"Bu işlə bağlı bildiklərinin hamısını söyləməyə nə lüzum var? Hadisə sənə düşündüyün kimi olmayıb. Gəncsən, əgər gələcəyini təmin etmək istəyirsənsə, dediyim kimi hərəkət elə!"

Gənc dənizçi zabıt hirsələ qolunu Ali Saibin qolundan çəkir:

"Vidcanımın sənsindən başqa heç bir səsə qulaq asmaram. Allahdan başqa da heç kimsədən qorxum yoxdur. Bundan sonra sizinlə aramızda da hər hansı bir münasibət qalmadı".

İndi bu sətirləri yazarkən sonralar Ali Saib bəyin də başına gələnləri, onu məhkəmələrə, həbsxanalara sürükləyən iftiralardan tarixçələrini yaxşı xatırlayıram.

*Zəmana icrə mücərrəbdir
intiqaми-zaman,
Həmişə yaxşıya yaxşı verir,
yamana yaman!*

Yenə əski Bəhriyyə vəkili mənə danışdığı bir başqa hekayət var:

Bəhriyyə vəkilliyi ləğv edildikdən öncə Baş vəkilə məktub göndərərək Böyük Fransa inqilabından misallar gətirdikdən sonra: "Biz də biri-birimizin üstünə düşürük. Ona görə də inqilabımızın aqibətinin Fransa inqilabının aqibətinə, taleyimizin isə fransız inqilabçılarının taleyinə oxşayacağından qorxuram" – deyərək əndişələrini dilə gətirmişdi. Bu sözləri o zaman hökumətə hədə-qorxu kimi qiymətləndirmişdilər.

Haqqında təhqiqat açılmasını istəyən sənəd Millət Məclisində oxunan zaman, iki təsirin altında idi. Bir qisim dostları ona mülayim davranmasını, ittihamçılarla sakit, nəzakətli danışmasını, ehtiyatlı cavablar verməsini, digərləri isə açıq-aşkar döyüşə atılmasını, kəllə-kəlləyə gəlməsini məsləhət görürdülər.

Birincilər bütün problemlərin yoluna qoyulacağına təminat verir, bunu yüksək məqam sahiblərinin vədləri ilə əlaqələndirirdilər. İkincilər isə "Hər davada qələbə, zərbəni birinci vuranındır", - deyirdilər. Əski topçu minbaşısı bütün həyatı boyu əmrlə, göstərişlə çalışmışdı. Ona susmağı, yumşaq və həlim davranmağı məsləhət görənələr də bunun yuxarıdan alınmış əmr olduğunu deyirdilər. Deməli, əmrə boyun əymək lazım idi.

O, bütün həyatı boyu Qazidən başqa bir kimsə barəsində ögünkü qədər aşağı notdan başlayaraq danışmamışdı. Baş vəkili nəzərdə tutub "Şefimin ayaqları altında ölməyə hazırım!" - deyirdi. Lakin qarşısındakı ağıllı, təcrübəli, insan psixologiyasına dərinləndirən bələd olan bir idarəçi idi. Topçu minbaşısının onun fəriq (ordu generalı - V.Q.) rütbəsi önündə titrədiyini yaxşı başa düşürdü. Odu ki, bütün siyasi həyatının ən satirik, ən iynəli, ən aşağılayıcı, ən həqarətli çıxışını etmək üçün dərhal kürsüyə qalxmaq fürsətini əldən vermədi:

"Madam ki, ayaqlarım altında ölməyə hazırım, öl o zaman!"

O gündən həyatını qaraldan bu böyük, qüdrətli kinin pəncələri altında həyatının sonuna qədər çapaladı. Özüni xilas etmək üçün göstərdiyi təşəbbüslərin hamısı boşa çıxdı. İşinin Divani-Aliyə verilmə qərarından öncə Məclis kürsüsündə "İzmit sahilindən hər keçdiyi zaman "Yavuz" və digər gəmilərimizin təmiri üçün gətirilən

"Hovuz"un çəkicləri onun da başına enəcək" – deyərək bərkənən bu sözlərlə işarət eləmək istədiyi adam istehza ilə gülür, ürəyində "O çəkiclər əvvəlcə sənəni başına parçaladı" – deyirdi.

Məclis araşdırması uzun sürmədi. Amma Cümhuriyyət tarixinin ən diqqətəlayiq hadisələrindən biri baş verdi. Əski minbaşı, sabiq vəkil bu təhqiqat əsnasında təmir işinin tapşırıldığı firmaya baş vəkilin zəmin durduğunu, təklif olunan iki müəssisədən birinin üstündən xətt çəkərək o birisini seçdiyini sübuta yetirən sənədləri xatırladığı zaman İsmət Paşa "Xətt mənim, məsuliyyət isə onundur. Kim bilir, mənə nə yalanlar söyləyib ki, sonda qəbul etməyə məcbur qalmışam!" – dedi. Bununla da üzünə düşə biləcək hər hansı məsuliyyət kölgəsini başlangıçdan qətiyyətlə rədd etdi.

Komissiyanın iclaslarından birində əski Bəhriyyə vəkili bu vəzifəyə təyin olunmazdan əvvəl iki dostu – Ənvər Paşanın keçmiş yeznəsi Nazim bəy və Biləcik (o zamanlar Ərtoğrul adlanırdı) millət vəkili doktor Fikrət¹ ilə qurduqları şirkətdən bəhs olundu. Ondan hansı səbəblərə görə ticarət işlərinə girişdiyi soruşuldu. Bu sual Bəhriyyə vəkili son dərəcə hiddətləndirdi. Rəisin ağzındakı siqarı qarayıb bir neçə dərin qullab vurandan sonra, "Bunu mənə nə niyə soruşursunuz?" – deyərək bağırırdı. "Hamınız, başda rəisimiz olmaqla "zənginləşmək lazımdır, demokratiya zənginliyə əsaslanır" demirdinizmi? Hamınız eyni şəkildə iş qurmamışdınızmi?"

O axşam evinə telefon etdilər. Çox yaxşı tanıdığı səsin sahibi ona aşağıdakı sözləri söylədi:

"Sən nə edirsən? Heç dar ağacından asılanlar da mənim haqqında danışmaq cəsarəti göstərmədilər".

Cavab verməyə macal tapmamış o başda dəstək asıldı.

Bu söhbətdən sonra bütün ümidlərin puç olduğunu, hər şeyin sona çatdığını anladı. Amma yenə də Məclisdə özünü bacardığı qədər müdafiə etməyə qərar verdi. Qüdrətli düşməni isə cəsarətini Məclis tarixinin bəlkə də ən kobud, qaba cümləsi ilə qarşılayıb elə başlangıçda da durdurdu:

"Başını yem torbasına soxub iyrənc əməllərlə məşğul olan bu adam!"

Böyük qələbəlik toplaşmışdı. Ədliyyə binasının koridorları adamlarla xıncaxınc dolu idi. Məhkəmə salonuna yalnız öncədən xüsusi dəvət kartı alanlar buraxılırdı. Dörd bir tərəfdə son dərəcə güclü mühafizə tədbirləri görülmüşdü. Hər addımda polis, əsgər, inzibat amirləri gözə dəyirdi.

Salona Divani-Alinin Təmyizdən (Yarğıtay - Ali Məhkəmə) seçilmiş rəis və üzvləri əylinlərdə mantıya daxil oldular. Onların ardınca Dövlət Şurasından (Danıştay) gələnlər müllki paltarda keçib yerlərini tutdular.

Hüquq fakültəsinin gənc tələbəsi kimi ilk dəfə gördüyüm bu böyük ədliyyə heyəti, üzərimdə qəribə təsir buraxdı. Mənə maraqlı idi: görəsən niyə Divanın bəzi üzvləri məhkəməyə müllki paltarda gəlmişdilər?

Məhkəmə rəisi "Müttəhimi gətirin!" – dediyi zaman bütün başlar soldakı qarşıya tərəf çevrildi.

Əvvəlcə içəriyə parıldayan bir süngü girdi. Arxasından isə əski Bəhriyyə vəkili açığı-yaşıl gözləri göründü. Dəlincə başqa bir süngünün parıltısı salona yayıldı.

Ona baxdım. Əvvəldən də qırıqları az olmayan üzünü indi sanki ovucda sıxmalanıb əzilmiş bir qumaş parçasına bənzəyirdi!

Səsi titrək və boğucu çıxırdı. Qarıncağı saqları, bürümüş üzünü mənə birdən-birə Dantonu² xatırladı. Bəli, həqiqətən də Dantonun rəsmləri ilə qarşımdakı bu üz arasında bir bənzərlik vardı. Yalnızca bu qədər! Biri bir büt, digəri isə iftiralardan, paxıllıqlardan, düşmənçiliklərin qurbanına çevrilən sadə insan! Birinin başını qana susamış inqilab yemişdi, digərinin başı öz tədbirsizliyinə, bəsirsizliyinə, qüruruna qurban gedirdi.

Divani-Ali onundən dövlət bəyüklü, kiçikli, aralarında siyasətçi və məmurlar da olan bir çox insanları gəlib keçiblər. İclaslar, yalan şahidliklər, haqsız açıqlamalar, lüzumsuz izahatlar, yaddan çıxarılanlar, "Cümhuriyyətin şərəf və heysiyyətinin qorunmasını" hakimindən kəsən tərdə tələb edən ifadələrə dolub-daşırdı. Nəhayət, qərar vermək günü gəlib çatdı. O, hər zaman geyindiyindən daha səliqəli paltarda, hər zaman olduğundan daha sakit tərdə xüsusi ayrılan yerdə oturmuşdu. Özüni son dəfə həvəssiz şəkildə, cəzasını çəkməyə hazır olduğunu söyləyərkən müdafiə elədi.

Qərar oxunduqca, Böyük Millət Məclisi istintaq komissiyası və güclü düşmənin ittiham etdiyi məqamlardan bir-birə bəraət aldığı görüldü. Həmin dağınıqlarda ümid işığının bir anlığı da olsa, üzündə parladığını sezməmək mümkün deyildi. Yoxsa şərəfini, heysiyyətini, həyatını, hətta gələcəyini də bu mənəngənənin arasından qurtarmağa nail olmuşdu?

¹ *Fikrət Onuralp (1887-1946) – türk həkim və siyasət adamı. Cümhuriyyət Xalq Partiyasından I, II və III TBMM üzvü olmuşdu.*

² *Danton Jorj Jak (1759-1794) – fransız inqilabçısı, ilk Fransız Respublikasının qurucularından biri, Fransa hökumətində ədliyyə naziri və ictimai qurtuluş komitəsinin sədri.*

Davamı gələn sayımızda

Tərcümə edən: Vilayət QULİYEV, professor

Kəşfiyyat və əks-kəşfiyyat elə bir sahədir ki, ondan yazanda təzə material tapmaq çox çətin olur. Buna görə bəzən, bəlkə də, oxucuların qınaq obyektinə çevrilirik. Çünki adamlar şahidləri olduğu, yaşadıkları dövrdə baş verənlərlə daha çox maraqlanırlar. Amma bunu da nəzərə alını ki, ötən əsrin 70-90-cı illərinin sizi cəlb edən mövzuları heç yerdə geniş işıqlandırılmır. Kəşfiyyatda hətta 50-ci illərin hadisələri də nisbətən təzə sayılır. Necə deyərlər, kəşfiyyat materiallarının "yaradıcılıq müddəti" çox uzundur... Bunun səbəbi lap üzdə olsa da, bəzi oxucularımız üçün aydınlaşdırmağa dəyər. Nisbətən son dövrlərin kəşfiyyat tarixinə müraciət edən araşdırmaçı yalnız maraqsız yazı yaza bilər, çünki hadisələrin təfərrüatlarını, iştirakçıları açmaq mümkün olmur – onların bəziləri hələ də sağ-salamat və iş başındadır.

Amma bu, heç də o demək deyil ki, son dövrlərdə bu tarixin səhifələri yazılmır. Bu illər ərzində, məsələn, sovet kəşfiyyatına Uoker, Lipke, Eym, Hansen, Hovard və başqaları kimi qiymətli agentlər xidmət göstərmişlər. Elə fikirləşməyin ki, bu insanlar adi adamlar idi. Onlar Amerikanın Mərkəzi Kəşfiyyat İdarəsində, Federal Təhqiqat Bürosunda, Milli Təhlükəsizlik Agentliyində, Birləşmiş Ştatlar ordusunun şifrləmə xidmətində çalışmışdılar. Rus kəşfiyyatı bu qiymətli agentlərlə əlaqəsini, bir qayda olaraq, heç vaxt etiraf etmir və bu yolla mətbuatın qaldıracağı cavabsız sualları cavablandırmaq məsuliyyətindən azad olur.

Bu siyahını daha da uzatmaq olardı.

Amma bu yazıda məqsədim tamam başqadır. Mən bu gün Rusiya Xarici Kəşfiyyat orqanının öz əməkdaşı saydığı, Birləşmiş Ştatlardan qaçandan sonra rəsmən rus kəşfiyyatının zabiti rütbəsinə layiq görülmüş bir şəxsdən söhbət açmaq istəyirəm. Bu, SSRİ-yə köçəndən sonra Mixail Orlov adı götürən Qlen Souterdir.

(Əvvəli ötən saylarımızda)

Odur ki, "Yenidənqurma" dövrünü xüsusi maraqla qarşılamışdı, lakin bu proseslə bir yerdə gələn problemlər – boş mağazalar, növbələr, cəmiyyətin mənəvi dəyərlərinin sarsılması, monolit saydığı sovet cəmiyyətində baş qaldırılmış fərdiyyətçilik, eqoistlik, millətlərə-rası münasibətlərin gərginləşməsi onu çox narahat edirdi...

Yaxından tanıyanları deyir ki, həmin dövrdə o, daim düşüncələrə qapılırdı, daim fikirləndirirdi. Qlenin gündəliklərində 1988-ci ilin avqustunda yazdığı belə bir qeyd var: "Ətrafda hər şey gündən-günə daha narahat şəkildə alir. Hər tərəfdə ikiüzlülük və rastlaşsın. Heç ağlasığan deyil! Mən elə hesab edirəm ki, bu yolla bizdə yenidənqurma heç vaxt baş tutmayacaq..."

Hələ Amerikada yaşayanda Mayakovski poeziyasının vurğunu olmuşdu. Mayakovski onun gənclik illərinin kumiri idi. İndi isə onun əsərlərini rus dilində, orijinaldan oxuyurdu, bir çoxlarını əzbər bilirdi. O, həm də Dostoyevski, Çexov yaradıcılığının vurğunuydu, çünki onların əsərlərində onun ədalətli quruluş, ədalətli cəmiyyət barədə fikirlərini təsdiqləyən ideyalar tapırdı...

Təbii ki, o, marksist deyildi, amma SSRİ-nin simasında insanları həqiqətən qardaş edən bir cəmiyyət görmək istəyirdi.

İlqar Əlfinin araşdırmaları "Tam məxfi" layihəsində

Puç arzuların qurbanı - kəşfiyyatçı Qlen Souter

O, belə bir cəmiyyətə qulluq etmək üçün özünü təhlükəyə məruz qoymuş, doğma vətəni belə atmışdı...

"Yaman yorulmuşam"

Orlov-Souter neçə illərdən bəri Moskvada yaşayan dahi sovet kəşfiyyatçıları Kim Filbi və Corc Bleyklə də möhkəm dostlaşmışdı. O, bu əfsanəvi insanlarla dostluğundan qürur duyur, dostları isə Uqodan öz köməklərini heç vaxt əsirgəmir. Onların hər üçünün bənzər taleyi vardı və Qlen özünə dost bildiyi bu insanların hər məsləhətinə böyük diqqət yetirirdi. Onlar tez-tez fikir mübadiləsi aparırdılar. Souter analitik beyinə malik bir insan kimi bu söhbətlərdə baş verən proseslərin mahiyyətinə varmaq, onları dərk etmək istəyirdi. Qorxurdu ki, bu proseslər özü üçün seçdiyi mənəvi dəyərlərin iflasına aparsın, bir zamanlar etalon kimi baxdığı, bütün dünyanın tərəqqipərvər insanları üçün nümunə olan ölkə, problemlərin girdabına düşsün, sarsılsın.

1987-ci ilin aprelində Souter Moskvadakı ali məktəblərdən birində ingilis dili kursunu apararaq qadınla ailə qurur, onların, adını Aleksandra qoyduqları bir qızları dünyaya gəlir. Övladı olandan sonra ata, içində neçə illərdən bəri gizli qalmış məhəbbətini tək balasına yönəldir. Həyatındakı bu yenilik, deyəsən, onun ruhi vəziyyətini də getdikcə normalaşdırırdı. Onun özünə də elə gəlirdi ki, artıq bütün çətinliklər, bütün gərginlik arxadadır və irəlində onu daim arzuladığı sevimli insanların əhatəsində məhsuldar, mənalı həyat gözləyir.

İçində cücməmiş ümid işığına təzahürü 1988-ci ilin ortalarında verdiyi bir müsahibədə də duyulur: "İndi mənim maraqlı işim, əla şəraitim var. Təzə dostlar tapıram, qarşıma mühüm planlar qoyuram. Mən hiss edirəm ki, dinamik bir cəmiyyətdə yaşayıram. Bu cəmiyyətin nəhəng problemləri varsa, bu problemləri həll etmək əzmi də var.

1989-cu ilin əvvəllərində xarici kəşfiyyata rəhbərlik edən şəxslər, Qlenin "Xalqlar Dostluğu" ordeniylə təltif olunması barədə məsələ qaldırılırdı. O, bu yüksək ordenə "mühüm tapşırıqlar yerinə yetirdiyinə və dövlətimizin möhkəmləndirilməsində misilsiz xidmətlərinə görə" layiq görülür.

Amma, necə deyərlər, sən saydığını say, gör fəlakət nə sayır...

Ordeni onun yaxasına sağ ikən taxmaq nəşib olmadı. Təntənəli mərasimə üç gün qalmış KQB mayoru Orlov-Souter dünyasını köüllü dəyişməyi məsləhət bildi və hamını şoka saldı.

O, SSRİ haqda müşahidələrini, düşüncələrini yazdığı kitabda bölüşmək istəyirdi və artıq nəşriyyatla müqavilə də bağlamışdı. Amma yaza bilmədi, vaxtı çatmadı...

Həmin müdhiş 22 iyun gecəsi Uqo Moskva ətrafındakı bağında tək idi. Özünə qəsd etməkdən qabaq yaxınlarına bir

Aşkarlıq, demokratiya, yenidənqurma əslən amerikalı olan birisi üçün indi daha real, inandırıcı görünür".

Elə həmin 1988-ci ilin axırlarında Orlov-Souter SSRİ Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsinə həqiqi hərbi xidmətə qəbul edilir, ona mayor rütbəsi verilir. Bu, ümumiyyətlə, SSRİ üçün görünməmiş bir hal idi. Beləliklə, indi onun qarşısında daha geniş üfüqlər açılırdı.

neçə məktub yazdı – anasına, arvadına, qızına, Corc Bleyklə və xarici kəşfiyyat idarəsindəki bütün həmkarlarına:

"Bu mənim və yalnız mənim qərarımdır... Bu qərar əsəblərimin ifrat gərginliyindən doğur... Yaman yorulmuşam..."

Qızına yazdığı məktubda isə bu sözlər var: "Xahiş edirəm, ananı sev və həm onun üçün, həm də vətənimiz üçün layiqli vətəndaş ol, daim öz əməyini yüksəld..."

Anasına məktubunda isə yazırdı: "Mənə söz ver ki, Saşanı və mənim arvadımı unutmayacaqsan..."

Məktublarını bitirəndən sonra o, qaraja enir, qapını möhkəm bağlayır və mühərriki işə salır...

P.S. Hətta indi, üstündən iyirmi ildən artıq zaman ötəndən sonra belə, onu bu qəti addıma sövq edən amili dəqiq müəyyənləşdirmək mümkün deyil. Görəsən, onun ruhi sarsıntılarına, iztirablarına səbəb olan nələr idi? Çoxillik psixoloji və əsəb gərginliyi? Şəxsiyyətinə və taleyinə Qərb qəzetçilərinin daimi zəhlətökən diqqəti? Anasına, qohumlarına, dostlarına verdiyi dərdlərə görə çiyində daşdığı ağır məsuliyyəti?.. Yoxsa idealları ilə reallıq arasında getdikcə dərinləşən uçurum?

***

Moskvadakı Novokuntsevo məzarlığında, əfsanəvi kəşfiyyatçı Kim Filbi ilə yanaşıdır – yolunuz düşsə, bu sonuncu sovet vətəndaşının qərib qəbrini ziyarət edin, çünki o, əqidə adamı idi və əqidəsizliyə etiraz edərək dünyasını dəyişib, unudulmağa, yəqin ki, layiq deyil...

(Son)

XVIII əsrin birinci yarısı – Səfəvilər sülaləsinin son dövrü və Nadir Şah Əfşar imperiyasının mövcud olduğu qısa müddət Azərbaycan tarixinin ən gərgin və maraqlı dövrlərindən biridir. Bu da təsadüfi deyil ki, həmin dövrdə yazılı və şifahi ədəbiyyat, xəttatlıq, miniatur sənəti inkişaf edib, baş verən hadisələri əks etdirən salnamələr qələmə alınıb. Nadir Şahın münsisi Mirzə Mehdi xan Astrabadi məhz həmin dövrün ən etibarlı salnaməçisi sayılır. Onun mətbuatda tam şəkildə ilk dəfə işıq üzü görəcək tarixi sənədlər toplusundan ibarət “İnşa” əsərini qəzetimizin oxucularına təqdim edirik.

(Əvvəli ötən saylarımızda)

Şah Təhmasibin dövründə Mirzə Məhəmməd Əlinin adına yazılmış hökumət sənədi

Sənət və yaradıcılıq üzrə təqdir və hesablaşma divanının məmuru ki, dünyadakı gəlirlərlə xərcləri təsvir etmək üçün özünün qüdrət qələminə əl atmışdır və taleyin səhifələrində qızılı-gümüşü niqab və bəzəkli kəhkəşan yaratmışdır, bizim müqəddəs humayun hökmdarımızın ən kamil qulu, dünyaya nəzarət edən dəftərxana xidmətçisi və əlmi fəth edən idarəsinin qulluqçusu olmuşdur və Əbədi Hökmdarın inayətinin bərkəti ilə və dünyada nizam-intizamın yaranmasına səbəb olaraq bu cəhətdə yaşayanların işlərini sahmana salan Mühəmməd ilə Əli nəslinin səxavəti ilə bizim adlı-sanlı səltənətin astanasında müqəddəs zəfərsənəti üçün var-dövləti toplayıb hazırlamaqla sayını və miqdarını hesablamışdır. Biz də Xosrov qarşısında vəzifəni yerinə yetirmək verdiyi bu ali ətanın əvəzinə lazım buyurduq ki, öz həyatını yaxşı xidmət etməyə və qul olmağa bilavasitə bağlayan, bu izzət ağacına qulluq etmək yolunda fədakarlıq göstərən, var gücünü düzlük naminə bu astanada bəndəlik etməyə qoyan, öz sədaqətini bir qələm kimi səhifənin sinəsinə üzərində həkk edən qələmi düz olan bəndələrdən və əqidəsi doğru olan qulamardan hər birinin tərcümeyi-halı şahın hesabında böyük mükafatla təltif olmağa və əla xidmətləri qeyd edilən gündəlik iş dəftəri padşahın qəbul şərəfinə və həddi bilinməyən ənam layiq görülsün. Bu xoş və xeyir sözlər Mirzə Məhəmməd Əliyə (lə-qəbləri ilə) aiddir.

Şah Təhmasibin dövründə binalara nəzarət [qurumuna] dair Məhəmməd Əli xanın adına yazılmış sənəd

Qəzavü-qədar idarəsinin fəaliyyətini nizama salan və dünyanın yeddi iqlimində idarəçiliyə nəzarət edən cahansümül işlərində qayda-qanun yaratmaq məsələsini əlmi bəzəyən bizim humayun hökmdarımızın qarşısına qoymuş və əbədi dövlətin binaları ilə dini məbədlərin tikilməsində nizam-intizamı qorumağı müqəddəs zati-kamilüssifata¹ həvalə etmişdir. İrən dövlətinin və səltənətinin qələbə taxtı bu uğura alışmışın əyləşməsinə müşər-rəf olmuş və dünya meydanında hökmranlıq ilə hökmdarlıq tacı müqəddəs və mübarək başa ucalıq gətirmişdir. Şahın mərhəmətinin riyasız baharı bərkətindən bu ələmdə yaşayanların ürəkici bağında şadlıq və xürrəmlik tərəvətinin əlamətləri göründü və təzə su zillüllahın² həddini aşan ənamlar çeşməsindən sürətlə meydana axdı. Biz də göylərə qalxan bu saysız nemətlərə görə şükr etməyi və böyük ətalara görə sənalar oxumağı lazım buyurduq.

İçmiş və neçə vaxt topçubaşı kimi hörmətli vəzifə sahibi ilə can-ciyər olmuşdur, uşaq yaşından ta humayun hökmdarın dünyaya ağalığı gətirən günəşi qalxmağa başladığı və səltənət ilə dövlətin ulduzu ucalmağa qədəm qoyduğu bugünkü özünün güclü əqidəsi ilə bəndəlik mərasimlərində iştirak etmiş və bu astanaya dadlı qulluq etmə bəndəsindən həmişə məst olmuşdur.

aşağı imarəti olan bu girdə mənzili ələmə sevinc yayan bağ-bağçalarla gözəlləşdirdi, onun baharı süsləyən qüdrəti dörd ünsür⁶ bağının güllərinə cürbəcür boyalar çəkməklə kamil bir rəsm meydana gətirdi, onun hökmünün mühəndisi “yeri də biz döşədik”⁷ kəlamına müvafiq olaraq yer üzündəki süfrəni və “üstünüzə yeddi (qat) möhkəm (göy) qurduq”⁸ sözünə

Məmləkətlər arasında onun kimi yaradılmamışdı”⁹ sözünə bir nümunə olan cənnətməkan İsfahanda yerləşən bütün bağlara və imarətlərə nəzarəti yuxarıda adıçəkilənə tapşırmağı buyurduq ki, nəzarət işini yerinə yetirməkdə qafil olmasın və iş başında diqqətlə çalışsın və səy göstərən möhtərəm şəxslər, yüksək məqamlı bulaqbaşı yiyələri, səngərqazan mühəndislər, dağyaran Fərhadlar¹⁰, rəssamlıq sənəti sahəsində Mani¹¹ kimi bacarıqlı nəqqaşlar və bədi əsərlər yaradan bağbanlar adıçəkilənə imarətlər və bağlar üzrə ixtiyar sahibi kimi tanışınlar.

Şah Sultan Hüseyinin dövründə Molla Əli İsfahaninin adına yazılmış sədarət¹² sənədi

İlahi kömək və əbədilik lütfü bu Nadirə dövlətinin göylərə yüksələn eyvanının sədrinə “Ya Rəbbim! Köksümü açıb genişlət və işimi asanlaşdır”¹³ duasının təsiri ilə bu dünyanın sarayında uğur ilə müvəffəqiyyət əldə etməyin vasitəsinə və hökmranlıq ilə hökmdarlıq qazanmağın səbəbinə çevrildiyinə görə biz də bu cür ən böyük mərhəmət və ən yüksək təqdir üçün həmdü sənalar oxumağımızı lazım bildik və aşkar dinin əsaslarını qoymaq və yenilməz millətin dayaqlarını möhkəmləndirmək naminə çalışmağı vacib buyurduq. Zəhra kimi gözəl şəriət bağı cənnət gülləri ilə bəzədilmiş və saleh əməllərin suyu ilə qidalanan pak millətin güllüstanı İbrahimin güllərinə çevrilməmişdir. Madam ki, bu məqsədə yetişmək “köksü Allah tərəfindən islam üçün açılmaqla Rəbbindən gələn nur üzərində olan bir şəxs”¹⁴ kimiləri toplayıb vəzifələrə təyin etməyə bağlıdır, biz ağıl ilə bilik mərtəbələrində “elm bəxş edilmiş kimsələrin dərəcələri”¹⁵ kəramətli kəlamının nurundan bəhrələndirən öz ətrafında olanların arasında gözəl məziyyətlər misalı kimi ad qazanıb həmişə başını uca tutmuş və yuxarıda deyilən xoş sözlərin məhz onun haqqında deyilmiş filan alıcağı bars ilinin¹⁶ əvvəlindən sədarət kimi uca rütbəyə və hörməti çox olan vəzifəyə yüksəltməyi buyurduq.

Mirzə Mehdi xan Astrabadi və onun “İnşa” əsəri

Din-imanın və xilafət nişanlı nəslin bəndələri və vilayət əlamətli ailənin əsl qulamları ki, ata-babadan başlayaraq qulcasına öyməyi adət etmiş və öz sədaqətinin və süfiliyinin izlərini bu astanada qoymuşdular, pənldayan on dörd gecəlik ay və dünyaya işıq salan məşəl kimi zahir oldular. “O gün neçə-neçə üzler sevinib güləcəkdir, öz Rəbbinə baxacaqdır”³ misdaqınca Rəbbülaləminin dərgahına baxmaqdan onların üzləri qızardı və başları “Taha” və “Yasin” ailəsinin astanasına qədəm ucaldı. Biz onları “biz onu yüksək bir məqama qaldırdıq”⁴ kəlamına uyğun surətdə sultana yaxın ali dərəcələrə yüksəlttdik və xaqanın misli görünməmiş inayətinə layiq buyurduq. Həmin xeyirli söz bərkətli, nurlu və müqəddəs astananın xadimi Şahaslanı ləqəbli Məhəmməd Əliyə aiddir ki, bir müddət yüksək Astrabad əyalətində sevinc bəxş edən şərabadan qurtum-qurtum

Buna görə xüsusi lütfkar nəzərlərin hədəfi və hörmət ilə hüsn-rəğbət xəlvətxanasının yetişdirdiyi meyvəsi olmuş yuxarıda adıçəkilən şəxsi filanın əvvəlindən binalara nəzarət üzrə xüsusi qurumun başçısı qədər yüksək rütbəyə ucaltdıq ki, dərhal gözünü həmin nəzarət işində qaraltmağa başlasın.

Şah Sultan Hüseyinin dövründə İsfahanda bağlara və binalara nəzarət [qurumuna] dair Mirzə Mehdi xanın adına yazılmış sənəd

Çiçəklənən dünya sarayının bünövrə qoyanı və hündür eyvanlı tikilinin memarı bu çərxi-fələyin qübbəsini alətsiz, kərpicsiz və gilsiz ucaltdı və onun talvarının ana tirini günəşin qızıl şəmsəsi⁵ və ulduzların gümüş surətləri ilə bəzədi, göyün bülüllər aynasını rəngarəng naxışlarla və şəkillərlə zینətləndirdi və fələklərin ən

uyğun olaraq çərxi-fələyin ürəkəçən mənzərəsini yaratdı, o uca dövlətin qüsursuz qəsrinin bünövrəsini göyün qüsurlu xarabalıqları üstündə və bu nəhəng səltənətin eyvanının dayaqlarını Ay ilə Günəşdən də yüksək bir yerdə qoydu. Bu cür ali mərifətin əvəzinə və belə böyük hədiyyəyə görə şükr edəndən sonra bəndəlik ölkəsində sabitqədəmliliklə seçilən, imanı düz olan və xeyir işlərdən ayrılmayan hər kəsin öz yoldaşları yanında başıuca olmaqla və ətalər ilə ənamların nurundan bəhrələnməklə mükafatlandırılacağı buyurduq. Bu gözəl söz Kövkəb təxəllüslü Mirzə Məhəmməd Mehdi haqqında deyilmişdir ki, könünün beytini qələmi ilə sədaqət kitabəsində yazmış və bədəninin imarətinin təməlini düz etiqaqlıqın suyundan və giləndən düzəltmişdir. Filanın əvvəlindən “[and olsun] sütunlar sahibi İrəmə.

¹ Zati-kamilüssifat – xasiyyətinə qüsurlu olmayan şəxs.
² Zillüllah – Allahın kölgəsi, hökmdarlara verilən ad.
³ Qiyamət. 22, 23
⁴ Məryəm. 57
⁵ Şəmsə – bəzən məscidin gümbəzində qoyulan və günəş rəmzi olan küvrə.
⁶ Dörd ünsür – su, od, torpaq və yel.
⁷ Zariyat. 48
⁸ Nəbə’. 12
⁹ Fəcr. 7, 8
¹⁰ Fərhad – Nizami Gəncəvinin “Xosrov və Şirin” məsnəvisinin, eləcə də digər əsərlərin qəhrəmanı.
¹¹ Mani – qədim zamanlarda yaşamış məşhur rəssam.
¹² Səfəvilər dövründə vəzifəsi qaziləri və yüksək rütbəli din xadimlərini təyin etmək olan şəxsin mənəsi.
¹³ Taha. 25, 26
¹⁴ Zümər. 22
¹⁵ Mücadələ. 11
¹⁶ Məktubda məhz “bars yılı” yazılmışdır.

- Afiqə xanım, ümumtəhsil fənləri üzrə dərslərlərin, dərslər vəsaitlərinin və digər tədris vasitələrinin elmi-metodik monitorinqi şöbəsi hansı zərurətdən yarandı? Rəhbərlik etdiyiniz şöbə bugünədək hansı işləri görüb?

- Ölkə prezidenti cənab İlham Əliyevin 2012-ci il 19 aprel tarixli fərmanı ilə ümumtəhsil fənləri üzrə istifadədə olan dərslər, dərslər və digər tədris vəsaitlərinin metodiki monitorinqinin aparılması TQDK-ya həvalə olunub. Bu fərmanı həyata keçirmək üçün biz, ilk növbədə metodoloji mexanizmi hazırladıq. Bir şeyi də qeyd edim ki, bizdə indiyədək heç bir rəsmi qurum dərslərlərin monitorinqini aparmayıb. İlk dəfə bu funksiyaya TQDK-ya tapşırıb. Biz sıfırdan başladığımız. 1992-ci ildən 2012-ci ilədək öyrəndiklərimiz kifayət deyildi, buna görə də beynəlxalq təcrübəyə üz tutduq. Dərslərlərin monitorinqi ilə bağlı meyarlar hazırladıq və bu zaman dünya təcrübəsinə istinad etdik. Qeyd edim ki, monitorinqdə bütün parametrlər - dərslərlərin məzmununun işlənməsindən tutmuş dil və yazı üslubuna, bədii tərtibata, dizayna, verilən tapşırıqların məzmunu uyğunluğuna qədər bütün meyarlar öyrənilir. TQDK-nın saytında ayrıca səhifə yaradılıb pedaqoji ictimaiyyətə müraciət etdik ki, I-XI siniflər üçün istifadədə olan bütün dərslərlə barədə fikirlərini bizə yazsınlar. Qısa müddət ərzində səhifəyə müəllim, şagird və valideynlərdən 10 minədək təklif və qeyd daxil oldu. Onlar dərslərlərdəki qüsurlar və mübahisəli məqamlar barədə yazırdılar. İkinci işimiz monitorinqlə məşğul olacaq ekspertlərin bazasını yaratmaq oldu. Seçimimizi dərslər müəllifi olmayan, amma bizimlə uzun müddət əməkdaşlıq edən mütəxəssislər arasından apardıq. Qeyd edim ki, 1994-ci ildən TQDK-da elmi-metodik seminarlar fəaliyyət göstərir. Həmin seminarlardan bizə yaxşı tanış olan ali və orta məktəb müəllimlərini, metodistləri, akademiya mütəxəssislərini, nazirlik əməkdaşlarını, psixoloqları işə cəlb etdik. İbtidai sinif dərslərləri ilə bağlı seminarlar təşkil etdik. Orada dərslərləri qiymətləndirmə şurasının ekspertləri və dərslər müəllifləri iştirak edirdi. İlk toplanan materialları bu qruplarda müzakirəyə başladığımız. Beləliklə, əvvəlcə ekspertlərin özlərinin ilkin rəyi formalaşdı. Sonra pedaqoji ictimaiyyətdən internet səhifəsinə gələn rəylərlə ekspertlərin fikirləri ümumiləşdirildi və bu nəticələr seminarlarda açıq müzakirələrə çıxarıldı. Ən sonda yekun rəy Təhsil Nazirliyinə göndərildi və 2013-cü ildə hazırladığımız dərslər portalında yerləşdirildi. Bugünədək I-XI sinif dərslərlərinin monitorinqi aparılıb, yekun rəylər Təhsil Nazirliyinə göndərilib və portalımızda yerləşdirilib. Buraya 300-dək dərslər və dərslər vəsaiti, 200 ədəd müəllim üçün metodiki vəsait, I-VIII siniflərin yeni təhsil proqramları, kurikulum əsasında hazırlanmış dərslərlər, IX-XI siniflərə isə hələ də istifadədə olan ənənəvi proqramlara əsasən yazılmış dərslərlər daxildir. Yeni təhsil proqramları üzrə dərslərlərin monitorinqi onu göstərdi ki, standartlara yenidən baxmağa ehtiyac var. Dərslərlərdə əksər hallarda şagirdlərin yaş xüsusiyyətləri nəzərə alınmayıb. Yəni bəzən müəllif dərslərə standartlardan kənar material daxil edib, bəzən də əksinə, hansısa standartları unudub. Xüsusən ibtidai sinif dərslərlərində bunu daha çox müşahidə etdik.

İlk monitorinq onu göstərdi ki, demək olar, bütün parametrlər üzrə dərslərlərdə xeyli qüsurlar var. Bəzən də dərslərlərin hazırlanmasında dünyəvilik və ya millilik, vətənpərvərlik prinsipləri pozulurdu. Çoxlu iradlar bildirildi və onların bir çoxu sonrakı nəşrlərdə diqqətə alındı. Ümumiyyətlə, biz verdiklə rəy də təkcə qüsurları qeyd etməklə kifayətlənmirik, həm də düzgün variantı göstəririk. Sonradan yeni dərslərlərin yazılmasında bu rəylər nəzərə alınır. Amma bir məsələ də var. Dərslər 4-5 ildən bir yenilənir. Belə çıxır ki, bu müddətdə müəllim dərsləri həmin qüsurlu dərslərlə keçməlidir. Bu problemi aradan qaldırmaq üçün biz onlayn dərslər portalı yaratdıq.

“Bu portal həm də müəllimlərin sosial şəbəkəsidir”

“Aydın Yol” un suallarını Tələbə Qəbulu üzrə Dövlət Komissiyasının (TQDK) ümumtəhsil fənləri üzrə dərslərlərin, dərslər vəsaitlərinin və digər tədris vasitələrinin elmi-metodik monitorinqi şöbəsinin müdiri Afiqə Batiyeva cavablandırır

Burada kitabda gedən səhv variantla yanaşı, düzgün variant da göstərilir. Bu portal həm də müəllimlərin sosial şəbəkəsidir, burada müəllimlərin suallarına ekspertlər, dərslər müəllifi cavab verir, müəllimlər arasında müzakirə gedir, təkliflər yazılır.

- Müəllimlərin müzakirələrdəki fəallığı sizi qane edirmi? Məsələn, əyalətlərdə internet imkan məhduddu ola bilər və ya ucqar kənddəki ortaq yaşlı müəllim yeni texnologiyalara bələd olmaya bilər.

- Bəli, belə problemlər olur. Buna görə də biz regionlarda müəllimlərlə canlı görüşlərə üstünlük veririk. Müəllimlər də bunu çox yaxşı qarşılayırlar. Çünki onların həm də dərslər müəlliflərini görmək, onlarla fikir mübadiləsi aparmaq imkanları olur. Təlim metodu və dərslərlər, standartlarla bağlı fikir bildirirlər. Bu, çox vacibdir. Bəzən dərslər yüksək səviyyədə yazılır, elmi tərəfdən də çox güclü olur, amma başa düşülmür. Müəllim və şagirdin anlamayacağı dərsləri yazılmasının nə əhəmiyyəti? Dərslər prosesi müəllimlə şagird arasında qurulur. Əsas onları dinləmək lazımdır. Dərslər müəllifləri də bunun üçün bizimlə birgə regionlara gedirlər. Səkkiz regional bölməmiz var - Naxçıvanda, Gəncədə, Lənkəranda, Şəkidə, Ağcabədidə, Göyçayda, Şirvanı, Xaçmazda regional bölmələrimizin təşkilatçılığı ilə müzakirələr təşkil edirik. Bu il təcrübəli müəllimlərin iştirakı ilə seminarlara ötən aydan start vermişik.

VIII sinif dərslərləri yeni istifadəyə verildiyi üçün indi bunun üzərində çalışırıq. Naxçıvanda VIII sinif üçün Azərbaycan dili, ədəbiyyat və tarix, Gəncədə fizika, biologiya və fransız dili dərslərlərinin müzakirəsini keçirdik. Bu seminarlar bitdikdən sonra yekun müzakirələr Bakıda, yanvar ayında aparılacaq. Sonra bu rəy adətində dərslər müəlliflərinə və Təhsil Nazirliyinə təqdim olunacaq, portalımıza yerləşdiriləcək. Yeri gəlmişkən, biz portalda eyni zamanda valideyn və şagirdlərin fikirləri ilə də tanış oluruq. Xüsusən ibtidai sinif dərslərləri ilə bağlı iradlar olur. Aktual problemlər Azərbaycan dili və riyaziyyat dərslərləri ilə bağlıdır. Çünki hər iki fənn çox fundamental fəndir. Varislik və sadədən mürəkkəbə prinsiplərinin qorunması, standartlar, məzmunun verilməsi ilə bağlı nöqsanlar var. Bəzən tapşırıqlar məzmunu uyğun olmur. Xüsusən aşağı siniflərdə riyazi terminlərin izahı ilə bağlı qüsurlar çox idi, onlar müəyyən qədər düzəldilib. Bilirsiniz ki, yeni proqrama görə yeni - formativ, diaqnostik, summativ qiymətləndirmə vasitələri təqdim olunur. Əksər hallarda müəllim üçün metodik vəsaitin içərisində material az olur. Nümunələrin sayı azdır və ya bəzi vəsaitlərdə yalnız qapalı test nümunələri verilir, bəzində isə açıq tipli test tapşırıqları da əlavə olunub. Bunları nəzərə alaraq, müəllimlər üçün yeni qiymətləndirmə vasitələri hazırladıq.

Burada yeni qiymətləndirmə vasitələrinə dair müxtəlif - sadə, orta və çətin səviyyəli nümunələr vermişik. Hər tədris vahidi ilə bağlı tapşırıqlar bütün parametrlər üzrə dəfələrlə yoxlanılıb. V, VI, VII siniflər üçün bütün imtahan fənləri üzrə kitabçalar hazırlamışıq.

- Monitorinq qrupunun vəzifəsi dərslərlərdəki qüsurları müəyyən edib, onların aradan qaldırılmasına yardımçı olmaqdır. İrad və təklifləriniz birgə çalışdığımız dərslər müəlliflərinin xətrinə dəymiirmi?

- İlk illər iradlar bildirilərkən onlarda müəyyən qısqançlıq olurdu. Bəzi hallarda qəbul etmək istəməyirdilər, hətta bir qədər əsəbi cavab verirdilər. Amma son iki ildə vəziyyət dəyişib.

Qazaxıstanda, Rusiyada, Türkiyədə olarkən gördük ki, müəllifliyə namizəd biraylıq kurs keçib, qanuni sertifikat aldıqdan sonra dərslər yazır. Avropada dərslərlər üzrə təməl prinsipləri - standartlar necə reallaşmalıdır, material necə seçilməlidir, tapşırıqlar necə qoyulmalıdır və s. - MATSA adlı qurum müəyyənləşdirir. Müəlliflər isə fənnə uyğun olaraq dərslər yazır. Üstəlik, məsələnin ikinci tərəfi də var. Yazılan materialı qiymətləndirəcək ekspertlər də təlim kursu keçməli, proqramı, standartların formalaşma mexanizmini bilməlidirlər. Bunun üçün xaricə getməyə ehtiyac yoxdur. Beynəlxalq qurumlardan nümayəndə dəvət etmək kifayətdir. Bildiyimə görə, iki ildir ki, bizim Təhsil Nazirliyində belə kurslar açılıb. Ümid edək ki, bu, müəllif seçiminə də yaxşı təsir edəcək. Biz onların işini qiymətləndiririk, amma bu, faktıdır ki, ortaya qoyulan məhsulda qüsurlar var, görünür, təcrübə yetərinə deyil. Təhsil proqramları təkmilləşdirilməlidir. MDB ölkələri içərisində Qazaxıstan dərslərlərinin hazırlanması və qiymətləndirilməsi istiqamətində qabaqcıl təcrübəyə malikdir. Orada olanda gördük ki, dərslərlər istifadəyə verilməzdən əvvəl bir neçə pilot məktəbdə təcrübədən keçirilir. Biz eyni üsulun tətbiqini təklif etmişik. Bu, həm də səhvlərin nəşrə qədərki prosesdə düzəldilməsinə yardım edəcək.

- Ümumtəhsil fənləri üzrə dərslərlər vəsaitləri ilə bağlı məsələ aydındır. Bas şöbənin adındakı “digər tədris vasitələri” deyiləndə nə nəzərdə tutulur?

- Bizim şöbənin digər fəaliyyət istiqaməti imtahanın məzmunu ilə bağlı materialların hazırlanmasıdır. Ali məktəblərə qəbul imtahanlarının keçirilməsində əsas standart qəbul proqramlarıdır. Bu, məktəblərdə qüvvədə olan tədris proqramları və dərslərlər əsasında hazırlanır. Bu qəbul proqramını biz hər il seminarlarda kollegial şəkildə yüzlərlə müəllimlərin iştirakıyla müzakirəyə çıxarıyıq. Bu proqramlar təkmilləşir, yenilənir, onlar əsasında yeni test modelləri hazırlanır. Yəni abituriyentlər əvvəldən bilirlər ki, gələn il qəbul imtahanlarında hansı tipli test sualları olacaq. Yeniliklərdən biri də budur ki, buildən etibarən səkkizillik təhsil bazası əsasında hərbi liseylərə qəbul proqramını da biz hazırlayacağıq. Uzun illərdir ki, TQDK səkkizinci sinfi bitirən oğlanların hərbi liseylərə imtahanını keçirir. İndiyədək belə imtahanların hamısı ənənəvi dərslərlər əsasında aparılıb, yalnız qapalı tapşırıqlardan istifadə olunub. Amma bu il səkkizilliyi bitirən şagirdlər birinci sinifdən yeni təhsil proqramı əsasında təhsil alıblar. Onların bilik və bacarıqları yeni qiymətləndirmə vasitələri əsasında qiymətləndirilib. Deməli, qəbul proqramı dəyişməlidir, yeni model verməliyə. Artıq bütün fənlər üzrə proqram hazırdır, orada dörd fəndən imtahan keçirilir: Azərbaycan dili, riyaziyyat, fizika və kimya. Proqramlar seminarlarda müzakirə edilib, dərslərlərə diqqətlə baxılıb və dərslərdə olan mövzular əsasında yeni test modeli verilib. Yanvarda jurnalımız dərc olunacaq, amma biz dekabrın proqramı və modelləri internetdə yerləşdirəcəyik.

Rəbiqə NAZİMQIZI

○ ...Təsadüfən xəbər tutdum: bu payızın son günlərindən birində - noyabrın 20-də aktyor və yazıçı Gündüz Abbasovun 85 yaşı tamam olmuş...

Ötən əsrin səksəninci illərində qohumu – böyük dramaturqumuz Cəfər Cabbarlının adını daşıyan "Azərbaycanfilm" kinostudiyasında, bəzən də yaşadığı binanın yaxınlığındakı Filarmoniya bağında onunla tez-tez rastlaşdıq. Söhbətlərindən başqa zamanın adamı olduğunu, get-gedə dəyişən mühitlə ayaqlaşma bilmədiyini duyurdum...

Günlərin birində Haqqa qovuşduğundan xəbər tutdum. Onda cəmi 65 yaşındaydı...

Gündüz Abbasovdan filmlər, üç kitab, çapını gözləyən əlyazmalar, bir də xatirələr qaldı...

İstedadı ona böyük gələcək vəd edirdi...

...Gündüz 1930-cu ildə Bakının məşhur Dağlı məhəlləsində, Abbasovlar ailəsində doğulmuşdu. Anası - musiqiçi, pedaqoji və tibb təhsili olan ziyalı qadın, böyük dramaturq Cəfər Cabbarlının qardaşı qızı Mələk xanım, atası - tanınmış yazıçı və jurnalist, bir vaxtlar Azərbaycan radiosunun ilk sədri, Bakı kinostudiyasının, Opera və Balet teatrının direktoru olmuş Şəmsəddin Abbasov idi.

Ona da elə Cəfər Cabbarlının "Sevil" pyesindəki Balaşın oğlu Gündüzün adını qoymuşdular. Gündüz sənətlə sıx bağlı olan bir ailədə böyüdüyündən, uşaqlığı teatr və kino mühitində, yaradıcı adamlar arasında keçmiş, o vaxtdan da rəssamlığa, bədii yaradıcılığa sonsuz marağ göstərmişdi. Bu da təsadüfi deyil ki, arzusu onu 1952-ci ildə Bakı Rəssamlıq məktəbinə, bir müddət sonra - 1961-ci ildə isə Azərbaycan Dövlət Universitetinin jurnalistika şöbəsinə gətirib çıxardı.

Gündüz Abbasovun mütaliyəyə uşaqlıqdan sonsuz marağı vardı. Tələbəlik illərində isə artıq ədəbi yaradıcılığa meyl göstərmiş, hekayələr qələmə almış, özünü tərcümədə sınamışdı. O, 50-60-cı illərdə böyük ümidlər vəd edən gənc yazıçılardan sayılırdı. "Papasının qızı", "Canlı körpü" və "Qanadlar" adlı üç kitabı nəşr edilmiş, yüzrlərlə hekayə, felyeton, məqalə və oçerki dövrü mətbuatda dərc olunmuşdu. Narahat təbiəti üzündən bir müddət Azərbaycan radiosunun gənclər şöbəsinin müdiri, "Uşaqgəncnəşr" və "Azərnəşr"də redaktor, sonra "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzetinin şöbə müdiri işləmiş, axırda kinostudiyaya üz tutmuşdu...

İndi onu xatırlayanlar deyir ki, Gündüz nəslrlə ciddi məşğul olsaydı, ədəbiyyatımızın ən sanballı simalarından biri olardı. Amma ekrana olan sevgisi onu çox şeydən məhrum elədi...

Nakam sevginin arxasında

Gündüz Abbasovun kinoda ilk rolu 1942-ci ildə çəkilmiş "Sovet pəhləvanı" adlı qısametrajlı bədii filmə olmuşdu. Həmin vaxt on iki yaşlı Gündüz ilk azərbaycanlı Sovet İttifaqı Qəhrəmanı İsrail Məmmədova həsr edilmiş ekran əsərində onun kiçik dostunu - balaca çoban obrazını yaratmışdı.

Sonra aradan illər ötdü və Gündüz Abbasovun böyük kinoya qayıdışı yalnız 1958-ci ildə gerçəkləşdi. Həmin il rejissor

Gündüz Abbasov: ekran, kətan və qələm adamı

Əjdər İbrahimov Bakı kinostudiyasında yazıçı-dramaturq İmran Qasimovun ssenarisi üzrə "Onun böyük ürəyi" bədii filmi çəkirdi. O, Gündüzə gənc prokuror Rəcəb obrazını həvalə etdi. Onda artıq Gündüz ailə qurmuşdu, iki övladı vardı. Həmin film yaddaşında bir də ona görə dərin iz buraxdı ki, altı aylıq qızı Şəhla kinoda ilk addımını atmış, Rəcəbin bacısı Səmayənin qızı rolunda (körpəlik dövrü) çəkilmişdi.

Filmə cərəyan edən hadisələr Böyük Vətən müharibəsindən (1941-1945) əvvəlki sakit həyatı, müharibə illərini və müharibədən sonrakı dövrü əhatə edir. Gündüz Abbasovun qəhrəmanı əvvəlcə 20 yaşında, filmin sonunda isə 40 yaşında təsvir edilir.

Bu obraz onu tamaşaçılara istedadlı kinoaktyor kimi tanıtdırdı. Təsadüfi deyil ki, Əlisəttar Atakişiyev 1959-cu ildə Məmməd Hüseyin Təhmasibin "Çiçəkli dağ" pyesi əsasında çəkdiyi "Bir qalanın sirri" film-nağılındakı Elşən roluna Gündüz Abbasovu dəvət elədi. İndi də maraqla baxılan həmin ekran əsərinin baş qəhrəmanı Elşən məkrli Göygöz Kosaya qalib gəlmiş sevgilisi Mətanəti düşmən əsirliyindən xilas eləyir...

Barlı-bəhrəli illər

Gündüz Abbasov ədəbiyyatla əlaqəsini kəsməsə də, şübhəsiz ki, yaradıcılığının ən zəngin illəri Azərbaycan kinosu ilə bağlı idi.

O, ömrünün təxminən son 35 ilində C.Cabbarlı adına "Azərbaycanfilm" kinostudiyasında istehsal edilmiş 20-dək filmə (8 ekran əsərində əsas rollarda) çəkilib, yadda qalan, dolğun surətlər yaradıb. "Onun böyük ürəyi" və "Bir qalanın sirri" filmlərindən sonra "Aygün" (televiziya filmi, Elyar, 1960), "Bizim küçə" (Rasim, 1961), "Leyli və Məcnun" (Zeyd, 1961), "Telefonçu qız" (Mehribanın atası, 1962), "Dədə Qorqud" (Bəybur, 1975), "Qərib cümlər diyarında" (İblis, 1977), "Vulkana doğru" (Uzun, 1977), "Babək" (Pərvinin babası, 1979), "İşarəni dənizdən gözləyin" (Məhəmməd Hadi, 1986), "Qəm pəncərəsi" (qoca kəndli, 1986), "Alman klinikasına şəxsi səfər" (milyonçu Lioznov, 1988), "Doğma sahillər" (Bəndalı kişi, 1989), "Yuxu" (Hidayət kişi, 1994) filmlərində yaratdığı obrazlar Gündüz Abbasovun böyük yaradıcılıq potensialından xəbər verirdi. Eləcə də o, "Çətimiz buludlardı" (1976), "Xoşbəxtlik qayğıları" (1976), "İşgüzar səfər" (1982), "Evlənmək istəyirəm" (1983), "Sürəyya" (1987), "Şeytan göz qabağında" (1987), "Həmyerli" (1989) və bir çox ekran əsərlərində ifa elədiyi epizodik rollarda öz duyumunu tamaşaçılara çatdırmağı bacarmışdı.

Səməd Vurğunun "Aygün" poeması əsasında Bakı Televiziya studiyasında ekranlaşdırılmış ilk bədii televiziya

filmində tamaşaçılar çox qısa bir müddət ərzində məhəbbət üçbucağı ilə qarşılaşırlar. Elyarın qəlbində ülvə hissələr oyanır, o, Aygünü bütün varlığı ilə sevir. Gündüz Abbasovun rolu epizodik olsa da, maraqlıdır. Rejissor Həsən Seyidbəylinin çəkdiyi "Telefonçu qız" filmindəki Mehribanın atası rolu da

Gerçəkləşməmiş arzuların ağrısı

Təbii ki, Gündüz Abbasov da bütün yaradıcı adamlar kimi, hamının diqqətini cəlb edəcək, şöhrətini dünyaya yayacaq sənət uğurları arzulaırdı. Müasirlərinin şəhadətinə görə, həyatında bir neçə dəfə bu cür imkan yaranmışdı, amma təsadüflər o imkanların gerçəkləşməsinə imkan verməyib.

Deyilənə görə, vaxtilə Gündüzün atası Şəmsəddin Abbasov "Babək" filminin ssenarisini yazmış, filmin quruluşu, rejissor Hüseyin Seyidzadəyə tapşırılmışdı. Gündüz həmin filmə Babək obrazını canlandırmaq arzusu ilə yaşayırdı. Amma Moskvadakı kino rəhbərləri filmin çəkilişinə icazə verməmişdilər. Sonralar "Babək" filmi Ənvər Məmmədovun ssenarisi üzrə çəkildi.

Gündüz Abbasov "Koroğlu" filmində də baş rolu ifa etməli imiş. Həmin vaxt "Bir qalanın sirri" filminin müəyyən epizodları Moskvada çəkildiyindən, o, ora gedibmiş. Onu sınaq çəkilişlərinə dəvət etmək üçün Moskvaya, çəkiliş qrupunun ünvanına teleqram vurublar,

tamaşaçıda ifaçının yaradıcılıq imkanlarına təxminən eyni hissələr bəsləməsinə imkan verir.

Gündüz Abbasov 70-80-ci illərdə çəkdiyi filmlərdə müxtəlif planlı xarakterik obrazlar yaradıb. O, "Qəm pəncərəsi" filmində qoca Kərbəlayı rolunu oynayır. Kərbəlayı kasıb kəndlilərin ümumiləşdirilmiş obrazıdır. "İşarəni dənizdən gözləyin" tarixi-inqilabi filmində aktyor dövrünün böyük mütəfəkkiri, şair Məhəmməd Hədinin prototipini yaradıb. İfaçı, şairin daxili aləminə nüfuz etməyi, onun zəngin mənəviyyatını üzə çıxarmağı bacarıb. "Kitabi Dədə-Qorqud" dastanının motivləri əsasında çəkilmiş "Dədə Qorqud" filmində Gündüz Abbasov Bəybura obrazını yaradıb. Oğlunun başına gətirilən oyunlar Bəyburanı sarsıdıb, kor edib. Amma ata ümidini üzməyib, inanır ki, nə vaxtsa oğlu Beyrəklə görüşü filmin ən maraqlı səhnələrindəndir. Həmin məqamda atanın keçirdiyi hissi, həyəcan dolu sevinci aktyor tamaşaçıya inandırıcı şəkildə çatdırıla bilər.

Gündüz Abbasov o illərdə "Mozalan" respublika satirik kinojurnalının bir çox kinostudiyalarında da çəkilib. Eyni zamanda, həmin dövrdə Ukraynanın A.Dovjenko adına kinostudiyasının istehsalı olan "Piliqrim" in kapitanı" bədii filmində qoca dənizçi rolunu ifa edib.

rejissor Ə. Atakişiyev isə bunun aktyor ifasına pis təsir edəcəyini düşündüyünə görə, teleqramı Gündüzə verməyib. Buna görə də, rejissor H.Seyidzadə Gündüzdən cavab almayıb və Əfrasiyab Məmmədovu Koroğlu roluna təsdiq edir. Deyilənə görə, Gündüz Abbasov elə həmin vaxt da çəkilişinə hazırlıq görülən "Şah İsmayıl" filmində Şah İsmayıl roluna təsdiq olunur. Amma foto və kino sınaq çəkilişlərindən uğurla çıxsa da, filmin istehsalı müəmmalı səbəblər üzündən baş tutmur.

Gündüz Abbasovun sonuncu ekran işi rejissor F.Əliyevin "Yuxu" filmində olub. O, həmin filmə sanki özü-özünü oynayırdı. Hidayət kişi epizodik roldur, amma xarakterik cizgiləri ilə tamaşaçının diqqətini cəlb edir. Yorğun, qayğılı, həyatın çətinliklərindən çıxmış Hidayət kişi aktyorun öz obrazını da ekrana köçürüb.

Gündüz Abbasov ömrünün son illərində həyatında rastlaşdığı görkəmli adamlarla bağlı xatirələrini yazırmış. Hətta "Keçmişsiz" adlı roman üzərində işlədiyini xatırlayanlar da var.

Gündüz Abbasovun ekranda yaratdığı obrazlar bəzən lirik-poetik, cəsur, cəngavər çalarlara malikdir. Aktyor öz dəst-xətti ilə, özünəxas ifaçılıq bacarığı ilə seçilir və tanınır, tamaşaçının yaddaşına həkk olunur.

Nəriman ƏBDÜLRƏHMANLI

Bu səhifəni uşaqlar, yeniyetmələr üçün hazırlamışıq. Amma bu, heç də o anlama gəlməsin ki, səhifəmizi oxuyarkən böyük zövq almayacaq. Mütləq alacaqlar, çünki elm öyrənmək, savad almaq insanın əbədi, həmişəcavan arzularındandır. Bəşəriyyət zaman-zaman adamları iki yerə bölüb: savadlılara və bisavadlara. Bütün sivilizasiyalar ona görə sivilizasiya olub ki, içindəki savadlı kəsim, düşünən insanlar artıb, fərqli bir mədəniyyət yarada bilib.

Müasir dövrdə elmə, biliyə can atmaq daha vacibdir, çünki dünənə kimi qarşımızda bir sirr olaraq qalan çox mətləblər artıq çözümlə-çözülə gedir, bildiklərimiz artır, bilmədiklərimiz azalır. Amma nə qədər öyrənsək də, bilmədiklərimiz bildiyimizdən qat-qat çox olaraq qalacaq. Səhifəmizi müntəzəm izləsəniz, minlərlə mürəkkəb sualın sadə cavabını tapacaqsınız. Bu mətləblərin əksəriyyəti ilə orta məktəbdə rastlaşmışıq, amma təəssüf ki, dərslərimizin, nədənsə həmişə qəliz olan elmi dili ucbatından çox şey əxz edə bilməmişik. Biz heç də o iddiada deyilik ki, "Hər suala bir cavab" rubrikamızı izləyə-izləyə savadlanacaq, alim olacaqsınız. Məqsəd uşaqlarımızın dünyagörüşünü genişləndirmək, onları həmişə diqqət mərkəzində olan maraqlı həmsöhbətə çevirməkdir.

İlqar ƏLFİ

Botanika nədir?

İnsan ta qədim zamanlardan bitki aləmini əsasən yeməli növlər tapmaq üçün öyrənirdi. Tədricən bu sahədə əldə etdiyi biliklər bitki haqqında elmə – botanika elminə çevrildi. Çox qədim zamanlarda bitkilərin xüsusiyyətlərini yaxşı bilən, bundan həm də adamların müalicəsi üçün istifadə edən insanlar, hətta cadugər sayırdılar. Onlar hər şeydən əvvəl hansı bitkilərin zəhərli olduğunu, hansırsa insana və ev heyvanlarına müalicəvi təsir göstərə biləcəyini öyrənməliydilər. Odur ki, uzun əsrlərboyu botanika elə tibb elminin bir hissəsi sayılırdı.

XVI əsrdə bitkilərin həyatını sırf elmi cəhətdən izləyən, şahidi olduqlarını qalın-qalın kitablarda təsvir edən ilk alimlər meydana çıxdı. Belə kitablarnın müəllifləri botanika elminin "atası" sayılır. XIX əsrdə ingilis alimi Çarlz Darvinin inqilabi elmi işləri botaniklərə imkan verdi ki, bitki aləminin tarixini düzgün anlaya bilsinlər. Onlar bu qənaətə gəldilər ki, heyvanlar kimi, bütün bitkilər də özlərinin qədim, bəsit əcdadlarından əmələ gəliblər.

Darvinin apardığı tədqiqatlar və onun nəzəriyyəsi bitkilər haqqında elmin yeni istiqamət və sahələrinin yaranmasına səbəb olmuşdu. Belə sahələrdən biri də bitkilərin anatomiyasıdır. Bu sahə müxtəlif bitkilərin yalnız quruluşu ilə deyil, həm də onların arasındakı qohumluq əlaqələrini öyrənməklə məşğul olur. Bitkilərdə irsiyyətin öyrənilməsinə həsr olunmuş çoxsaylı təcrübələr bu və ya başqa bir növün necə yarandığını, onu necə dəyişmək, yaxud insanın tələbatı nöqtəy-nəzərindən necə təkmilləşdirməyin mümkün olduğunu anlamağa imkan verir. Bu problemləri öyrənən elmə isə genetik deyilir.

Ekologiya da botanikanın bir sahəsidir. Onun vəzifəsi yer üzündə bitki örtüyünün necə paylandığını öyrənməkdir. Başqa sözlə desək, ekologiya elmi bəzi bitkilərin niyə yalnız müəyyən şəraitdə mövcud ola bildiyini öyrənir.

Paleobotanika isə bitkilərin ən qədim, bəsit formalardan müasir növlərədək keçdiyi yolu elmi nöqtəy-nəzərdən bərpa etməyə çalışır. Onun tədqiqat obyektləri ibtidai növlərin daşlaşmış qalıqlarıdır. Botanikanın digər bölmələri arasında bitkilərin fiziologiyası ilə məşğul olan sahəni xüsusi qeyd etməyə ehtiyac var. Bu sahənin alimləri bitkilərdə baş verən həyat prosesləri, o cümlədən onların qidalanması və tənəffüsü ilə əlaqədar məsələləri öyrənir. Bundan savayı, bitki xəstəliklərinin aşdırılması məsələləriylə ciddi məşğul olan xüsusi alimlər də var ki, onların sahəsi bitki patologiyası adlanır.

Bitkilər hardan əmələ gəlib?

Müasir elmi nəzəriyyələr təsdiq edir ki, bir zamanlar Yer üzündə nə bitki olub, nə heyvan. Sonradan, yüz milyonlarla il bundan qabaq planetimizdə hələ tam aydınlaşmamış səbəblərdən ilk protoplazma hissəcikləri yaranıb. Protoplazma bioloqların həm heyvan, həm də bitkilərdə aşkarladığı ilkin canlı materiyaya deyilir. Alimlər belə hesab edir ki, bütün canlı orqanizmlər bu çox xırda hissəciklərdən törəyib. Tədricən bitkiyə çevrilən protoplazma özünə sərf xarici qılaq, yəni qabıq yaratmağı, bütün ömrünü eyni yerdə, hərəkətsiz qalaraq keçirməyi öyrənib.

Bundan başqa, protoplazma ilk dəfə xlorofil adlandırılan, Yer planetindəki həyat üçün müstəsna əhəmiyyət kəsb edən yaşıl rəngdə bir maddə yaradıb. Xlorofilin özünəməxsus xassələri bitkilərdə öz qidalanması istehsal etmək imkanını – qida üçün zəruri olan bütün komponentləri bitki, torpaq və sudan alır. İlk yaşıl bitkilər təkhüceyrəli olub, lakin sonradan bu təkhüceyrəliyərdən çoxhüceyrəli bitkilər yaranıb. O zamanlar bitkilərin qurumaqdan müdafiə mexanizmləri yaranmamışdı deyər, onlar yalnız sü hövzələrində, bataqlıqlarda yaşayırdılar.

Hər suala

İlk bitkilərin bir xeyli hissəsi görkəmini çox dəyişsə də, bizim günlərədək gəlib çıxa bilib. Belə bitkilərin sırasında hamunun yaxşı tanıdığı yosunlar da var. Bitkilərin ayrıca bir dəstəsi isə tamam başqa inkişaf yolunu seçib və xlorofil olmadan qidalanmağı öyrənib. Yaşıl rəngdə olmayan belə bitkilərə bakteriya və göbələklərin böyük bir hissəsi aiddir.

Müasir bitki növləri əsasən yosunlardan əmələ gəlib. Onların bir qismi sudan quruya çıxıb və kök ataraq torpaqda möhkəmlənməyə, inkişaf etməyə nail olub. Onlarda, üzərində nazik quruyucu qatı olan xırda yaşıl yarpaqlar əmələ gəlib. Bu qat yarpaqları qurumağa qoymurdu. İlk mamurlar və qijkimilər belə əmələ gəlib. Bitkilərin bütün qədim növləri ya adi bölünmə, ya da elə toxum funksiyasını yerinə yetirən, "spor" adlandırılan tozabənzər mikroskopik hissəciklər vasitəsilə çoxalırdı. Sporun toxumdan başlıca fərqi budur ki, toxumların içində qidalandırıcı ehtiyat olur, spordakı isə yox.

Zaman keçdikcə, bəzi sporlu bitkilərdə yeni orqanlar – çiçəklər yaranır və nəticədə yeni çoxalma üsulu – toxumlar vasitəsilə çoxalma mümkün olur. Toxumlu bitkilərin də iki dəstəsi formalaşır: daha qədim "çılpaq-toxumlu" və "örtülütoxumlu". İkincilərin birincilərdən fərqi budur ki, onlarda toxum müdafiə funksiyası daşıyan qabıqın içindədir. Bu bitkilər o zaman üçün planetimizin bitki aləminin təkamülü prosesində inkişafın ən yüksək zirvəsi idi.

Bitkilər necə qidalanırlar?

Nə qədər qəribə səslənsə də, bitkilərin öz "fabrik"ləri var – qida istehsalı fabrikləri. Bu fabriklər onların yaşıl yarpaqlarıdır. Yaxşı bilir ki, şaftalı, ərik və almanın dadı şirindir. Bu, o deməkdir ki, onların tərkibində şəkər var. Bəs şəkər orda hardandır? Onu şaftal, yaxud alma ağacının yarpaqları istehsal edir. Bunun üçün lazım olan bütün məhsullar torpaqdan və havadan alınır.

Belə məhsulların biri də karbon qazıdır – yarpaqlar onu müstəqil olaraq havadan udur. Digər komponenti, rütubəti ağacın kökü torpaqdan götürür. Bu iki maddə şəkər istehsalı üçün bəs edir. Qeyd etmək lazımdır ki, yarpaqlarda qidanın sintez prosesi yalnız günəş şüalarının təsiri nəticəsində baş verir və elə buna görə, onun adını "fotosintez" qoyublar.

Qabıq ağacın nəyinə lazımdır?

Ağac gövdəsinin, yaxud kökünün xarici qışasına qabıq deyirlər. Amma onu qabıq adlandırmaq da əslində düz deyil. O, daha çox gövdə, yaxud kökün üz tərəfidir. Hərdən bu qatın qalınlığını təyin etmək çox çətin olur, çünki, məsələn, palma kimi ağaclarda gövdə ilə qabıq arasında dəqiq sərhəd də yoxdur. Yaxşı, bəs qabıq ağacın nəyinə gərəkdir? Onun əsas vəzifələrindən biri ağacın içəri, daha incə hissəsini qorumaqdır. Qabıq, ağacı qurumaqdan xilas etməklə yanaşı, həm də cürbəcür xarici zədələrdən qoyurur.

Bəzi ağacın qabığı hətta açıq alova da müqavimət göstərə bilər. Məsələn, Amerikada üzərində yanğınları olan elə mamont ağacları tapıblar ki, onların gövdəsinə qatı ziyan dəyməyib. Qabığın yaranma prosesi uzun illər davam edə bilər.

Məsələn, cavan ağcaqayın pöhrəsində sərt qabıq olmur, xırda budaqlar tamam hamar görünür. Odur ki, belə pöhrədə oduncaq böyüməyə başlayanda onun nazik qabığı müxtəlif yerlərdən çatlaya bilər. Amma bu qəbil zədələr ağac üçün bir qayda olaraq, təhlükə kəsb etmir və ağac onu içəridən özü sağaldır.

Cavan bitkinin xarici qabıq qatı müxtəlif yerlərdə tədricən quruyub ölüür; elə bu ölü hissəciklər də ağacın qabığına qaba görkəm verir. Qabığın bir hissəsi daim quruyur, ağac böyüdükcə, qabığını parça-parça tökür. İnsanlar bir çox ağacın qabığından öz ehtiyacları üçün istifadə etməyi öyrəniblər. Məsələn, demək olar ki, bütün mantar txacları mantar palıdı adlanan ağacın qabığından düzəlir. Adı palıdın qabığından isə heyvan gönünün aşılmasında istifadə olunur. Müxtəlif xörəkləri bişirərkən istifadə etdiyi miz darçın da əslində toz halına salınmış ağac qabığıdır. Darçın ağacı cənub-şərqi Asiyada bitir.

Malyariya əleyhinə əvəzsiz dərman olan kinəni, eyniadlı ağacın qabığından alırlar. Tibbdə, ümumiyyətlə, bir çox ağacın, köklərin qabığından müxtəlif dərmanlar düzəldir, onlardan müalicədə geniş istifadə edirlər.

Evkalipt nədir?

Bir zamanlar evkalipt ağacları öz vətəniləndə Avstraliyada bitirdi. Lakin indi insanlar onu bütün yer üzünə yayıblar. Onları Avropada, Hindistanda, Cənubi Amerikada, Birləşmiş Ştatların cənubunda görmək olar.

Evkalipt ağacının xarici görünüşü onunla əvvəllər rastlaşmamış insanlarda silinməz iz buraxır. Nazik qabıqla örtülü, otlu yarpaqları salxım-salxım sallanan gözəl, hündür ağacdır. Bu ağacın ucaqamətli gövdələri çox sürətlə böyüyür: bəzən ayrı-ayrı ağaclar ildə boylarına dörd metr əlavə edirlər!

Evkaliptin bəzi nümunələrinin hündürlüyü yüz metrə çatır və bu ağac Kaliforniyada bitən nəhəng sekvoyyadan azca geri qalır.

Evkalipt çox faydalı ağacdır. Onun insana müxtəlif cür xeyri var. Məsələn, evkaliptə çoxlu rütubət gərəkdir olduğundan, ondan bataqlıq sahələrin qurudulması üçün istifadə edirlər. Bunun nəticəsində dünyanın bir çox regionlarında malyariya və digər bu kimi xəstəliklərə yoluxanların sayı azalır. Təbii şəraitə belə şafaverici təsirindən başqa, evkalipt insanı cürbəcür dərman vasitələriylə də təmin edir. Bu ağacın yarpaqlarında qoxusundan kafur yağını xatırladan açıq-sarı maye ilə dolu çoxlu məsamələr var. Bu, evkalipt yağdır. Həkimlər onu yuxarı tənəffüs yollarını təmizləmək məqsədilə xəstələrə tez-tez məsləhət görürlər. Bu yağ böyrəklərin fəaliyyətinə yaxşı təsir göstərən, əsəb sistemini sakitləşdirən dərman kimi də qəbul etmək mümkündür.

Məsələn, quşüzümü, sarı sarmaşığıq və bir çox otlar o qədər toxum tökürlər ki, onların bir qismi praktiki olaraq istənilən şəraitdə cücərir. Digər alaq otlarının toxumlarında, meyvələrində tükcükləri, qanadlıqları olur. Toxum onların vasitəsiylə küləkdə çox uzaq məsafələrə yayıla bilər. Quzuqulağı, dovşan kələmi, zəncirotu bu yolla artır. Elə alaq otları da var ki, onların meyvələrində, toxumlarında tükcük əvəzinə adamların paltarına, heyvanların yununa ilişən tikanlar, yaxud xırdaca qarmaqlar olur. Hamının yaxşı tanıdığı qanqalı buna misal çəkmə bilirik.

Lakin alaq otlarının ən çoxbilmişləri, ən birləri bilirsiniz necə çoxalır? Onların toxuma-zada ehtiyacı olmur. Onlar öz köklərini yerin altında yayırlar. Biz bir də görürük ki, orda-burda təzə pöhrələr cücərdi! Bu alaq otlarının yeraltı rişələrini kəssən belə, torpaqda qalan hər ayrıca tikədən bitki cücərir!

Asparaqusu toxumlardan, yaxud dayaz ləklərə basdırdığımız köklərindən yetişdirmək olur. Bu bitkini torpağın üst qatının kifayət qədər qalın və qida maddələriylə zəngin, qumlu olduğu yerlərdə əkmək lazımdır. Əgər ilk üç il ərzində bitki tələf olmasa, doqquz il, bəlkə də daha çox məhsul verəcək. Yalnızda saxlayın ki, yaxşı məhsul almaq üçün torpağa hər il üzvi gübrələr verib onu zənginləşdirmək lazımdır.

Şirə ağacla üzüyuxarı necə dırmanır?

İnsan və heyvanların orqanizmində qan bədənə güclü nasos rolunu oynayan ürəyin vasitəsiylə qovularaq dövr edir. Beləliklə, hər bir hüceyrə yaşaması üçün zəruri olan bütün maddələri alır. Ağacın da bütün hissələri içəridən qida maddələrinin suda həll olmuş məhlulu – bitkinin şirəsi ilə yuyulur. Lakin heç bir ağacın ürəyi yoxdur.

Ona görə də alimlər bu fikirdədirlər ki, ağacda şirənin hərəkəti, öz təsirini eyni zamanda göstərən bir neçə faktorun təsirindən baş tutur. Onların arasında ən geniş yayılanı “osmotik təzyiqli” nəzəriyyəsidir. İş bundadır ki, bütün canlı orqanizmlərdə qida maddələriylə zəngin məhlul hüceyrələrə nazik qılaf-membranlar vasitəsiylə keçir. Bu, ona görə baş verir ki, membranın iki tərəfindəki mayedə həll olan qida maddələrinin miqdarı müxtəlifdir, deməli fizikanın qanunlarına əsasən, maye bu balans bərpə etmək niyyətiylə hərəkətə keçir. Yeri gəlmişkən, bu hadisə yalnız təbiətdə baş vermir və ona “osmos”; prosesin hərəkətverici qüvvəsini təşkil edən maye konsentrasiyasındakı fərq isə “osmotik təzyiqli” deyirlər. Beləliklə, bu konsentrasiya arasındakı fərq nə qədər böyük olsa, membranlardan o qədər artıq maye keçir.

Bitkinin yaşaması üçün zəruri olan su və mineral duzlar torpaqdadır. Torpaqda onların miqdarı ağacın köklərindəkindən artıq olduğuna görə, osmotik təzyiqli yaranır və içində mineral duzlar həll olmuş maye, bitkinin içinə keçir. Eyni effekt həmin şirənin ağacın gövdəsiylə qalxıb bütün hissələrinə paylanmasına şərait yaradır. Maye bitkinin içində hərəkət etdikcə, mineral duzlar ağacın hüceyrələrində qalır, suyun artığı isə yarpaqların səthindən buxarlanır.

Bu nəzəriyyəyə əsasən, yarpaqlardan maye buxarlanarkən onların hüceyrəsində vakuum əmələ gəlir, nəticədə hüceyrə mayeni qonşu hüceyrədən çəkir. Orda da eyni hadisə baş verir. Bu zəncirvari hadisə torpaqdan maye və mineraları əməl köklərə qədər davam edir. O ki qaldı kogeziyaya, bu qüvvə su hissəciklərinin gövdə boyu yuxarı qalxması zamanı onların bir-birinə yapışmasını təmin edir. Bunun nəticəsində də axın davamlı olur.

Qozlar harda bitir?

Yer üzündə sərt qabığı içində qərar tutan meyvələrinin rəngi, forması, ölçüsü, dadı baxımından müxtəlif olan qozlar var. Biz onların hamısını elə “qoz” adı altında birləşdirdik. Amma əksəriyyətimiz onlardan birini daha çox sevir, daha yüksək qiymətləndiririk. Girdə, hamar, açıqrəngli qabığın içində yerləşən qırıq-qırıq meyvəsi olan bu nemətin adı “yunan qozu”dur. Qədim Şərqdə müxtəlif ölkələrin hökmdarları onu, qozun nə olduğunu bilməyən diyarların hakimi-mütləqlərinə hədiyyə kimi göndərirdilər. Bu ailədən olan başqa bir meyvə – şabalıd da hələ lap qədimdən qiymətli sayılır, çox sevilirdi.

Bu gün yer üzündə yaşı beş yüzədən artıq olan şabalıd ağaclarına rast gəlmək mümkündür. Bir çox ölkələrdə, xüsusilə də İspaniyada bu meyvə çox sevilir. Ən dadlı, amma qabığı çox çətin qırılan Braziliya qozudur. Bu qozların üçkünc qabığı olur və ağacda iyirmi və daha artıq meyvədən ibarət

salxımlar şəklində bitir. Braziliya qozu tam yetişəndə onun salxımları ağacdan öz-özünə düşür. Bu ağacların hündürlüyünün otuz metrə çatdığını nəzərə alsaq, yerli əhalinin küləkli havalarda onlardan niyə uzaq gözdüyünü anlamaq çətin deyil.

Qozlar arasında badam da çox məşhurdur. Onların bitdiyi ağaclar iki cür olur. Ağ rəngli çiçəkləri olan ağacın badamı acıdır. Onun meyvələrindən dərman, aromatik yağlar hazırlanmasında istifadə edirlər. Yemək üçün yararlı olan şirin badam isə çəhrayı çiçəkləri olan ağacın məhsuludur. Badamı, əsasən Orta Asiya, Yaxın Şərq, Aralıq dənizi sahilləri, Kaliforniyada yetişdirirlər. Amma bütün qozlar arasında ən qiymətli kokos qozudur.

Kokos qozunun vətəni Hindistanın şərq sahilinə və cənub dənizinin adalarıdır. Lakin indi bu meyvə istisnasız olaraq bütün qitələrin tropiklərində bitir. Onların dəyəri zülal və digər qida maddələrinin bolluğuna görədir. Rusiya kimi mülayim iqlimli ölkələrdə ən çox yayılan meşə qozu, yəni, fındıqdır. Fındıq ikidörd qozadan ibarət xırdə salxımlar şəklində bitir, hər meyvəsi yarpaq fincanın içində yerləşir. Sırf fındıq meşələrində Rusiyada çox rast gəlmək olar.

bir cavab

Evkalipt yağı bəzən cərrahlar tərəfindən iltihabın, zəhərlənmənin qarşısını alan antiseptik vasitə kimi istifadə olunur.

Bu ağacın oduncağı çox sərt-dir, amma bununla yanaşı, onu emal etmək, üzərində işləmək heç də çətin deyil. Çox gözəl, hamar, parlaq səthi olduğundan, ondan xüsusilə ağac gəmilərin inşasında, evlərin daxili interyerinin bəzən-məsində geniş bəhrələnilir.

Alaq otlarını necə tanımaq olar?

“Alaq otu” deyəndə, hansısa faydasız bir bitki nəzərdə tutulur. Lakin təbiət nöqtəyi-nəzərindən bütün bitkilər eyni dərəcədə faydalıdır. Bu, başqa məsələdir ki, adamlar yalnız özləri üçün qiymətli xüsusyyətlərə malik olan bitkiləri seçib çoxaldır, bağ-bostanlarda öz-başına bitən bütün qalan bitkilərə isə “alaq otu” deyirlər! Alaq otlarından dəyən ziyan müxtəlif ola bilər. Onların bəziləri çəmənliklərdə otlayan mal-qara üçün, atlar üçün zəhərlidir. Digərləri günəş işığını, rütubəti, torpaqdakı mineralları almaqla qiymətli bitkilərə ziyan vura bilər. Başqaları isə əkinlərə ziyan vuran haşəratları cəlb edir, xəstəlik törədicilərinə çevrilirlər.

Alaq otlarıyla mübarizə aparmaq asan iş deyil – bunu siz də bilirsiniz. Onları hər il torpaq sahələrindən təmizləmək lazımdır. Bu çətinlik ona görə yaranır ki, alaq otlarının çoxalma, yayılma yolları çox rəngarəngdir və insan onlara nəzarət edə bilmir. Alaq otlarının bir qismi bir yerdən başqasına heyvan yemi, toz, zibil, yaxud peyinlə daşınır. Lakin insana xüsusilə böyük ziyan vuran alaq otlarının adamların səhlənkarlığına, məsuliyyətsizliyinə də ehtiyacı yoxdur. Onların artmaq, çoxalmaq, yayılmaq üçün, nə qədər desəniz, vasitəsi var.

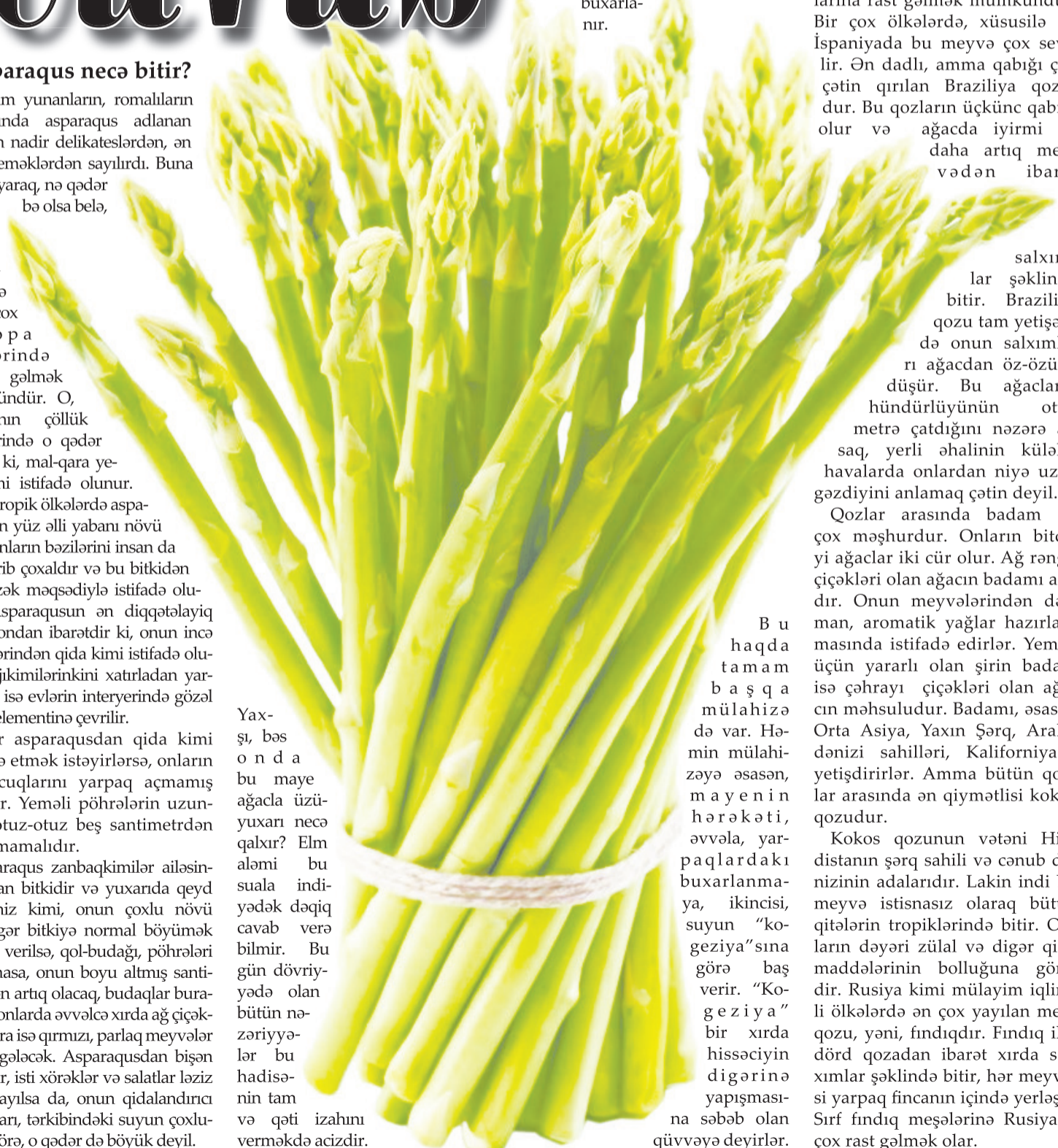
Asparaqus necə bitir?

Qədim yunanların, romalıların zamanında asparaqus adlanan bitki ən nadir delikateslərdən, ən ləziz yeməklərdən sayılırdı. Buna baxmayaraq, nə qədər qəribə olsa belə, onun yabanı növü vənə bir çox Avropa ölkələrində rast gəlmək mümkündür. O, Rusiyanın çöllük ərazilərində o qədər yayılıb ki, mal-qara yemi kimi istifadə olunur. İsti və tropik ölkələrdə asparaqusun yüz əlli yabanı növü bitir. Onların bəziləri insan da yetişdirib çoxaldır və bu bitkidən sırf bəzək məqsədiylə istifadə olunur. Asparaqusun ən diqqətləyi cəhəti ondan ibarətdir ki, onun incə pöhrələrindən qida kimi istifadə olunur, qijikimilərini xatırladan yarpaqları isə evlərin interyerində gözəl bəzək elementinə çevrilir.

Əgər asparaqusdan qida kimi istifadə etmək istəyirsinizsə, onların tumurcuqlarını yarpaq açmamış kəsirlər. Yeməli pöhrələrin uzunluğu otuz-otuz beş santimetrdən çox olmamalıdır.

Asparaqus zanbaqkimilər ailəsindən olan bitkidir və yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, onun çoxlu növü var. Əgər bitkiyə normal böyümək imkanı verilsə, qol-budağı, pöhrələri vurulmasa, onun boyu altmış santimetrdən artıq olacaq, budaqlar buraxacaq, onlarda əvvəlcə xırdə ağ çiçəklər, sonra isə qırmızı, parlaq meyvələr əmələ gələcək. Asparaqusdan bişən şorbalar, isti xörəklər və salatlar ləziz təam sayılsa da, onun qidalandırıcı imkanları, tərkibindəki suyun çoxluğuna görə, o qədər də böyük deyil.

Yaxşı, bəsonda bu maye ağacla üzüyuxarı necə qalxır? Elm aləmi bu suala indiyədək dəqiq cavab verə bilmir. Bu gün dövrüyədə olan bütün nəzəriyyələr bu hadisənin tam və qəti izahını verməkdə acizdir.

Bəstəkar Aygün Səmədzadənin yaradıcılıq gecəsi keçirilib

Dekabrın 1-də Heydər Əliyev Sarayında Əməkdar incəsənət xadimi, bəstəkar Aygün Səmədzadənin "Biri varmış, biri yoxmuş" adlı sənət gecəsi keçirilib.

Qonaqları salamlayan Aygün Səmədzadə bildirib ki, gecədə təqdim olunacaq əsərləri uzun illərin zəhmətinin bəhrəsidir. Zaman-zaman içində gəzdirdiyi hissləri, duyğuları musiqi ilə paylaşdığını söyləyən bəstəkar deyib ki, əgər bəstələrimi insanlara sevirə bilmisəmsə, demək, çəkdiyim zəhmət hədəfə getməyib. Sənətinə verilən diqqətə görə bütün musiqisəvərlərə minnətdarlığını bildirən bəstəkar sonra sözü musiqiyə verib.

Gecədə bəstəkarın populyar mahnıları ilə yanaşı, simfonik əsərləri və xoreoqrafik kompozisiyaları da təqdim olunub. Xalq artisti Teymur Göyçayevın rəhbərlik etdiyi Qara Qarayev adına Dövlət kamera orkestri tədbiri daha da rəvnaqlandırılıb.

Bənzərsiz, canlı ifaların, qəlb oxşayan bəstələrin yer aldığı sənət gecəsi tamaşaçılar tərəfindən maraqla qarşılanıb.

Qeyd edək ki, Azərbaycan mədəniyyətinin təbliği ilə bağlı bir sıra televiziya layihələrinin ideya müəllifi və rəhbəri olmuş bəstəkar müxtəlif vokal-xoreoqrafik kompozisiyalarla yanaşı, bir çox tanınmış müğənnilərin repertuarında yer alan yüzədək mahnının müəllifidir.

Türkiyədə "Altın Kelebek" mükafatının təqdimatı olub

Ötən gün 42-ci "Altın Kelebek" mükafatlandırma mərasimi baş tutub. Türkiyə mətbuatı xəbər verir ki, "Kanal D"də canlı olaraq yayımlanan gecənin aparıcısı Halit Ergenç olub. Məşhurlar 32 nominasiya üzrə mükafatlandırılıblar.

- Ən yaxşı aktrisa - Serenay Sarıkaya ("Medcezir")
- Ən yaxşı aktyor - Çağatay Ulusoy ("Medcezir")
- Ən yaxşı qadın aparıcı - Öykü Serter ("İşte benim stilim")
- Ən yaxşı kişi aparıcı - İlker Ayrık ("Ben bilmem eşim bilir")
- Ən yaxşı serial - "Günəşin qızları"
- Ən çox yaraşan cütlük - Elçin Sangu və Barış Arduç ("Kiralık aşk")
- Ən yaxşı uşaq aktyor - Ataberk Mutlu ("Poyraz kareel")
- Ən yaxşı layihə - "Kayahan ən yaxşılari"
- Ən yaxşı maqazın proqramı - "Pazar sürprizi"
- Ən yaxşı qadın müğənni - Sıla
- Ən yaxşı kişi müğənni - Mustafa Ceceli
- Ən yaxşı qadın xəbər aparıcısı - Nazlı Çelik
- Ən yaxşı kişi xəbər aparıcısı - Fatih Portakal
- Ən yaxşı klip - Metin Arolat - Gülşən ("Bangır bangır")
- Ən yaxşı yarışma - "Survivor ALL STAR" - Acun Ilıcalı

"Sultan Süleyman" Moskvaya gətməyəcək

Türkiyənin tanınmış aktyoru, "Möhtəşəm yüz il" serialında Sultan Süleyman obrazını yaratmış Halit Ergençin 2016-cı ilin yanvarında Moskvaya gözlənilən səfəri qeyri-müəyyən vaxtdək təxirə salınıb.

2016-cı il, yanvarın 8-də Moskvada "Möhtəşəm yüz il" serialına həsr edilən sərgi açılmalıydı.

Amma Rusiya və Türkiyə arasında baş verən son hadisələrdən sonra sərginin açılışı və aktyorların Moskvaya gəlişi təxirə salınıb.

Xatırladaq ki, bir müddət əvvəl Halit Ergenç Rusiya mətbuatına müsahibəsində bu ölkəyə ilk dəfə gələcəyini demişdi. "Rusiyada filmə çəkilmək istəyirsinizmi?" sualına isə onun cavabı belə olmuşdu: "Dəvət gəlsə, çəkilərəm. Tarixi obraz olsa, lap gözəl olar. İvan Qroznı surətini kinoda canlandırmaq istəyirdim."

Sərgidə "Möhtəşəm yüz il" serialının iki qəhrəmanı - Okan Yalabık və Selma Ergeç də iştirak etməliyd.

Təşkilatçılar təxirə salınan sərgidə "Möhtəşəm yüz il" serialında aktyorların geydiyi 145 kostyum, 560 bəzək əşyası və serial qəhrəmanlarının 12 müxtəlif fiqurunu nümayiş etdirməyi planlaşdırmışdılar.

Xatırladaq ki, "Möhtəşəm yüz il" serialı dünyanın 50 ölkəsində, o cümlədən Rusiyada nümayiş etdirilib.

Hazırladı: NARINGÜL

Rusiyada Tarkanın mahnılarına qadağa

Rusiya və Türkiyə arasında yaranmış siyasi gərginlik şou aləminə də öz təsirini göstərməyə başlayıb.

Türkiyə KİV-lərinin yaydığı xəbərdə deyilir ki, Moskva meriyasının üzvü Yevgeni Gerasimov Türkiyəyə qarşı sanksiyaların mədəniyyət sahəsinə şamil edilməsini istəyib.

"Televiziyalarda cəfəng türk serialları yayımlanır. Məncə ilk olaraq "Möhtəşəm yüz il" serialından başlamaq lazımdır. Həmçinin, Rusiyada daha çox səsləndirilən müğənni Tarkanın mahnıları qadağan olunmalıdır. Onu da qeyd

etdim ki, Rusiyada "Türkoğlu xoru" fəaliyyət göstərir. Bu xorun rəhbərinin soyadı Türkoğludur. O da vəzifəsindən uzaqlaşdırılmamalıdır".

Qeyd edək ki, türk serialları daha əvvəl Səudiyyə Ərəbistanı, Suriya, Tacikistan, Makedoniya və Misirdə qadağan olunmuşdu.

Oxucuların nəzərinə

Tərcümə Mərkəzinin nəşr etdiyi (Xuan Rulfo - "Pedro Paramo", Matilda Urrutia - "Pablo Nerudayla yaşanan ömür", "Latın Amerikasını romanı", "Xilas yolunun yolçuları", "Bəşəri poeziya", Ernest Heminqvey - "Qadınsız kişilər", Akutaqava Rünoske - "Tanrıların istehzası", Jasmina Mixayloviç - "Xəzər dənizinin sahillərində", "Serbcə-Azərbaycanca lüğət", "Sözün Aydını", Oljas Süleymenov - "Az-Ya", "Candles (101 verses)" (şeir antologiyası), "Çexovdan Markesə qədər", "Modianonun seçilmiş əsərləri", "Boliviya gündəliyi") kitabları şəhərin aşağıdakı kitab mağazalarından əldə edə bilərsiniz.

- Akadem. Kitab mağazası
- Kitab klubu mağazası
- Akademiya Kitab Mərkəzi
- Kitab.Az mağazası
- (28 may metrosu ətrafındakı kitab mağazaları)

